

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ, СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА СОЦІОЛОГІЇ**

**ВПЛИВ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ
НА ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка 2 курсу 07-211М групи

Спеціальності 231 Соціальна робота

Освітньо-професійної програми «Соціальна робота»

Крістіна ГЕРАСИМЧУК

Керівник: Сергій КОСТЮЧКОВ, професор

Рецензент: Світлана БАБАТІНА, доцентка

З М І С Т

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ	12
1.1. Сутність поняття соціалізації як міждисциплінарної сфери дослідження.....	12
1.2. Соціалізація дітей молодшого шкільного віку як психологічний феномен і соціально-педагогічна проблема.....	21
1.3. Особливості соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасного інформаційного простору.....	30
РОЗДІЛ 2. КОМУНІКАТИВНА ПРИРОДА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ	40
2.1. Роль засобів масової інформації як елемента сучасного інформаційного простору.....	40
2.2. Комунікативний аспект соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасного інформаційного простору.....	49
РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС ЗМІСТОВОГО НАПОВНЕННЯ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	58
3.1. Соціально-психологічні умови впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку.....	58
3.2. Соціальне дослідження впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого віку.....	66
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ	88

ДОДАТОК А Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету.....	88
--	----

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток сучасного світу – динамічний, непередбачуваний та багатовекторний – призводить до становлення нової соціальної реальності, у якій людина має знайти своє місце, реалізувати закладені природою здібності, зробити сенсом власного буття служіння ідеалам справедливості, свободи, солідарності. Однак основною проблемою, з якою стикається людство на шляху до справжньої єдності, є відсутність єдиної мети, проекту спільного майбутнього, який би оформив консенсус між іноді апріорно не співпадаючими інтересами суб'єктів соціуму. Соціальна спільнота є сьогодні плюралістичним простором полілогу, в якому здійснюється взаємодія, що розвивається переважно на комунікативному рівні. Очевидною стає перевага інформаційної складової діяльності людей над усіма іншими форматами суспільного буття. Умовою функціонування інформаційного суспільства є наявність глобальної комунікаційної системи як специфічного середовища, у якому відбувається взаємодія між суб'єктами інформаційного простору. Для того, щоб увійти у складний, повний протиріч та парадоксів світ, людині з дитинства необхідно засвоїти «правила гри» в суспільстві; цей процес називається соціалізацією.

У сучасних умовах феномен соціалізації досліджують багато наук – це і філософія, і психологія, і педагогіка, і соціологія, тобто можна казати про соціалізацію, як про міждисциплінарну галузь дослідження суспільних наук. Так, філософи розглядають соціалізацію в контексті взаємозв'язку людини та світу; психологи – в ракурсі відношень між людиною та соціальною дійсністю; соціологи – з позиції опанування людиною правил та норм поведінки даного суспільства, педагоги – в контексті взаємовідношень людини та соціального середовища та реакцію людини на ці «стосунки». Соціалізація передбачає взаємодію

людини з соціальним оточенням, яке впливає на формування її певних соціальних якостей та рис, на активне засвоєння й відтворення нею системи суспільних зв'язків.

Саме соціалізація дитини є особливо важливим фактором. Цей процес починається в сім'ї та продовжується протягом усього життя. У сім'ї дитина отримує досвід людських відносин, знайомиться з нормами та правилами життя в суспільстві, достає перших навичок комунікації. У сучасному світі соціалізація (зокрема – дітей молодшого шкільного віку) реалізується під впливом ЗМІ (засобів масової інформації) в сучасному інформаційному суспільстві; вона визначається як результат керованої соціалізації дитини, як розвиток соціальної компетентності та залежить від організації процесу медіасоціалізації молодших школярів із боку суспільства, як найближчого соціокультурного оточення. У нашому дослідженні ми акцентуємо увагу саме на дітях молодшого шкільного віку, зважаючи на соціальну, психологічну та педагогічну специфіку соціалізації саме цієї соціальної групи. Соціокультурні реалії нинішнього світу об'єктивно задають нові параметри перебігу соціалізації, висувають до її суб'єкта інші вимоги щодо формування нових моделей соціальної поведінки та конструювання внутрішньої системи цінностей. Наряду із загальними проблемами дітей молодшого шкільного віку треба виокремлювати ті, що є властивими саме цій специфічній соціальній групі, відповідно до її ролі та статусу в суспільстві.

Найактивнішими користувачами ЗМІ, зокрема – тих, що базуються на комп'ютерних технологіях, є діти молодшого шкільного віку, оскільки вони народилися в інформаційному суспільстві та сприймають процес медіасоціалізації – соціалізації в сучасному інформаційному просторі – як невід'ємну складову загального процесу соціалізації. Саме молодші школярі в силу своїх психовікових особливостей мають практично необмежені можливості використання нових медіа для

власного розвитку, але нестача реального соціального досвіду може негативно позначитися на процесі їх соціалізації. Саме в період дитинства у молодшого школяра починає розвиватися соціальна орієнтація, проявляються перші ознаки самоорганізації, а також набувається первинний соціальний досвід. Соціально-педагогічний та психологічний підхід до соціалізації дитини зумовлює ставлення до неї, як до такої, що сформувалася у дитини на основі найпростіших моделей спілкування в малих соціальних групах. Соціалізація дітей молодшого шкільного віку передбачає активні контакти з соціумом, що створює передумови для соціальної взаємодії та активної творчої діяльності, розвитку соціальної активності, творчості, в якій виокремлюється та реалізується рівень його інтеграції в соціум, глибина та об'єм соціальних комунікацій. Школярам не потрібно прикладати зусиль для того, щоб адаптуватися до сучасного інформаційного простору, адже він для них є вродженим, природнім, вони не знають іншого світу, тому невимушено сприймають всі комп'ютерні інформаційні новинки й без проблем їх використовують.

На ранніх етапах соціалізації процес отримання нової інформації є найважливішим. Адже саме у цьому віці дитина отримує основні знання у процесі навчання в школі, у неї закладаються основи поведінки в суспільстві та необхідні для життя побутові навички. Якщо таке опанування відбувається під наглядом батьків, а ще краще – разом з батьками, при цьому користувачі читають книги, журнали, грають у розвивальні ігри, дивляться позитивно за суттю дитяче кіно тощо, то це безумовно, позитивно впливає на соціалізацію дитини – молодшого школяра. Механізм оформлення інформаційного рівня соціального розвитку співпадає у часі та просторі з процесом розвитку індивіда, який формується під впливом соціального середовища, в не останню чергу це стосується засобів масової інформації та комунікації. Будь-який процес становлення особистості включає в себе надбання і засвоєння

інформації, виробленої суспільством у процесі цивілізаційного розвитку, здобуття навичок її практичного застосування для власного і суспільного зростання та засвоєння основних принципів і механізмів суспільних взаємовідносин. Сучасні дослідники фокусують увагу на появі у науковому дискурсі нового поняття, що характеризує процес комунікативної глобалізації, а саме – віртуальна комп'ютерна соціалізація або кіберсоціалізація. Отже, безумовної актуальності набуває дослідження впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку.

Широта діапазону чинників, які визначають спрямованість процесу соціалізації, закономірно викликають акцентування уваги дослідників до феномену соціалізації дитини, у тому числі – засобами масової інформації. Серед науковців, яких цікавить осмислення його нинішнього змісту треба зазначити як вітчизняних так і зарубіжних дослідників. Серед українських учених це: В. Абраменкова, Т. Алексеєнко, Л. Артемова, В. Башманівський, О. Беспалько, І. Бех, Я. Бобилева, А. Богуш, В. Борисов, С. Борисова, Б. Братаніч, Н. Гавриш, М. Галагузова, Н. Голованова, Є. Горошко, В. Данько, Л. Дротянко, О. Дубас, М. Євтух, А. Капська, В. Коляденко, В. Конах, С. Костючков, О. Кононко, А. Кошелева, Г. Кошонько, В. Кузьменко, Н. Лавриченко, Г. Лещук, С. Литвиненко, М. Лісіна, М. Максимов, В. Москаленко, А. Мудрик, В. Мухіна, М. Осоріна, О. Радзівська, І. Рогальська, С. Савченко, А. Тадаєва, Т. Поніманська, С. Харченко, Т. Хлівнюк, І. Чайка, В. Шейко, та інші. Серед зарубіжних учених відзначимо таких як: М. Д'Амато, Д. Букінгем, Е. Варра, Р. Волпі, Н. Компаріні, А. Конталдо, П. Ланді, М. Маклюєн, С. Маркантуано, Е. Мендуні, Ф. Піра, Р. Райнері, Р. Уилсон та інші. У психологічних джерелах проблема соціалізації дитини розглядається у працях Б. Ананьєва, Т. Бауер, І. Беха, А. Валлон, М. Єлагіна, В. Зеньковського, О. Кононко, В. Кудрявцева, С. Ладивір, О. Леонтєва, С. Новосьолова,

А. Петровського, Т. Піроженко, О. Рейпольської, Д. Фельдштейн та інших.

Актуальність зазначеної проблеми зумовила вибір теми випускної магістерської роботи: **«Вплив засобів масової інформації на процес соціалізації дітей»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Освітньо-кваліфікаційну роботу виконано відповідно до наукової теми кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології «Сучасні технології формування професійної активності в умовах трансформації сучасного українського суспільства» (державний реєстраційний № 0117U006790). Тему роботи обговорено та затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3) та наказом по Херсонському державному університету від 30.10.2020 № 1060-Д «Про затвердження тематики кваліфікаційних робіт (проектів) здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти терміном навчання 1 рік та 4 місяця другого року навчання денної форми у 2020-2021 навчальному році».

Мета дослідження: проаналізувати вплив засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку в сучасних вітчизняних умовах.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання:**

- розглянути сутність поняття соціалізації як міждисциплінарної сфери дослідження;
- проаналізувати процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку як суспільний феномен і соціально-педагогічну та психологічну проблему;
- визначити особливості соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасного інформаційного простору;

- висвітлити роль засобів масової інформації як елемента сучасного інформаційного простору;
- дослідити комунікативний аспект соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасного інформаційного простору;
- проаналізувати соціально-психологічні умови впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку;
- провести соціальне дослідження впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку, запропонувати рекомендації для шкільних психологів і соціальних педагогів.

Об’єкт дослідження – процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – вплив засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку.

Для розв’язання поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: в основу методології магістерської роботи покладено системний і комплексний підходи, на базі яких узагальнено змістовні компоненти процесу соціалізації дітей молодшого шкільного віку. Застосування цих підходів дозволило також дослідити багатовимірний вплив соціалізуючих факторів на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку, зокрема – в освітній практиці. Метод узагальнення дозволив визначити основні поняття в дослідницькому полі та вибудувати напрям дослідження літературних джерел із проблеми дослідження, а також специфіки процесу соціалізації дітей молодшого шкільного віку. Використано нароби соціально-комунікативної методології для дослідження процесу соціалізації засобами ЗМІ дітей молодшого шкільного віку. Також у дослідженні було використано концепцію смислової цілісності наукового тексту як змісту комунікативної взаємодії; метод моделювання при авторській

розробці схеми взаємодії індивіда з інформаційним простором, соціокультурним простором, соціально-політичним простором і простором соціальних комунікацій; метод фокус-групи при соціальному дослідженні впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– на основі комплексного наукового аналізу досліджено процес соціалізації засобами масової інформації дітей молодшого шкільного віку в контексті вітчизняних соціально-політичних, економічних, правових і культурних реалій;

– доведено, що соціалізація забезпечує наступність історичного розвитку суспільства, при цьому активуються складні механізми – соціальні, психологічні, педагогічні – які діють узгоджено, в інтегральній єдності, що забезпечує результуючий вектор сумарного впливу, як позитивного так і негативного;

– узагальнено роль засобів масової інформації як елемента сучасного інформаційного простору в світі та в сучасній Україні;

– уточнено специфіку процесу соціалізації засобами масової інформації дітей молодшого шкільного віку;

– обґрунтовано комунікативний аспект соціалізації дітей в умовах сучасного інформаційного простору;

– визначено соціально-психологічні умови впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку;

– проведено соціальне дослідження впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку;

– розроблено авторську схему взаємодії індивіда з інформаційним простором, соціокультурним простором, соціально-політичним простором і простором соціальних комунікацій.

Практична значущість одержаних результатів випускної роботи полягає в міждисциплінарному (педагогіка, психологія,

соціологія) аналізі впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку в сучасній Україні, а також у результатах соціального дослідження впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку на базі навчального закладу. Дані представленого дослідження можуть бути використані викладачами вищих навчальних закладів, фахівцями волонтерських центрів, спеціалістами соціально-психологічної служби, соціальними робітниками та педагогами, а також студентами спеціальностей «Соціальна робота» та «Психологія», волонтерами, фахівцями органів місцевого самоврядування.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювались на засіданнях кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології (протокол від 01.11.2019 р. № 4, від 20.10.2020 р. № 3), а також опубліковані у вигляді опубліковані у вигляді статті «Вплив ЗМІ на процес соціалізації дітей» у альманасі «Магістерські студії» Вип. XX, Херсон, 2020. – С.

Структура випускної роботи: складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел (68 найменувань). Дослідження містить 1 рисунок та 1 додаток. Основний текст дослідження викладено на 79 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

1.1. Сутність поняття соціалізації як міждисциплінарної сфери дослідження

В умовах ХХІ століття усвідомлення постійних суспільних змін актуалізує пошуки, а також продукування та використання нових соціальних парадигм, спрямованих на культивування різного ступеню ефективності патернів соціального буття з метою підвищення рівня якості життя всього суспільства. Оскільки статус людини є підґрунтям сучасної системи суспільних ідей та цінностей у культурному просторі, закономірно виникає потреба в постійному оновленні міждисциплінарних підходів у напрямку дослідження людини, адекватних сучасній соціокультурній реальності. Сучасність вибудовує істотні теоретико-праксеологічні перепони на шляху вичерпного осмислення та концептуалізації ідентифікаційних тенденцій, перехресть та альтернатив сучасного формату суспільства, яке щодалі стає глобалізованим, інтернаціоналізованим та інформатизованим. Вбачається вельми природним, що різні образи людини постають адекватними компонентами фундаменту певних уявлень про людину, а також підґрунтям для формування соціокультурних концепцій у дослідницькому ареалі різних наук – від соціології та політології, філософії та педагогіки до економіки та психології, культурології та юриспруденції.

У контексті прогресуючого зростання екзистенційних імплікацій соціуму значних трансформацій зазнають процеси, в результаті яких людина гармонійно інтегрується в суспільство, знаходячи себе в спільноті та через спільноту, віддаючи їй професійні компетенції,

моральні сили та духовну наснагу. Реформування соціальної системи етіологічно веде до зміни факторів соціалізації, бо саме вони зумовлюють актуалізацію принципово нових ідей і цінностей відносно свідомості індивіда, котрий у даних умовах стикається з завданням щодо засвоєння модернізованих соціально-політичних практик. Ключовим поняттям у такому контексті постає соціалізація, сутність процесу якої визначається як міждисциплінарну галузь дослідження в контенті філософії, політології, соціології, психології, педагогіки, юриспруденції тощо. Ключова характеристика соціалізації полягає в тому, що соціалізація є процесом бівалентним, двобічним, у якому важливими є і значущість соціального середовища – культури, мови, традицій, менталітету, характеру аксіологічного поля, поведінкових норм тощо; з іншого боку – це активна життєва позиція самої людини з урахуванням її соматичних і психічних особливостей.

Сформулювавши вихідний пункт дослідження, ми можемо звернутися до висвітлення сутності поняття «соціалізація» в інтерпретації вітчизняних і зарубіжних дослідників.

За порадою Сократа, розглядаючи будь-яке суспільне (й не тільки) явище, треба, перш за все, з'ясувати «що є що», виявити ключові поняття, уточнити термінологію, визначити місце та роль досліджуваного явища в конкретному буттєвому просторі. Тема дослідження значно посилює свою актуальність в українських контекстах. Сучасність, із її політичними, соціальними, економічними, духовними та культурними проблемами перетворює людину на головний предмет досліджень, але разом із тим різні сфери наукового знання не створили відповідного пізнавального інструментарію. Необхідно при цьому зазначити, що всупереч певному науковому інтересу до проблеми соціалізації, серед учених немає однозначного трактування даного поняття.

Узагалі кажучи, поняття «соціалізація» як таке, прийшло з науки політичної економії. В науковий обіг його ввів американський соціолог Франклін Г. Гіддінс. У своєму класичному творі «Теорія соціалізації» він уперше застосував це поняття, розуміючи під соціалізацією підготовку людини до активного життя в суспільстві; після цього, в середині ХХ століття соціалізація активно інтегрується в міждисциплінарне поле дослідження. З «легкої руки» Ф. Гіддінса феномен соціалізації глибоко досліджується філософами, політологами, соціологами, психологами та педагогами, при цьому кожна галузь знань робить свій внесок у дослідження даного соціального феномена, з урахуванням широкого комплексу змін і трансформацій у суспільному просторі [67].

У 1956 році поняття «соціалізація» було внесено до реєстру соціологічної асоціації США. А вже в кінці 60-х років ХХ століття проблема соціалізації перетворилася на предмет фокусованої уваги дослідників, зайняла одну з провідних позицій у авангарді соціальних проблем наряду з проблематикою розвитку людини, її адаптації до нових екологічних умов, питаннями культурного розвитку та освіченості. Саме в цей період на науковому небосхилі з'являються вельми показові роботи як вітчизняних так і зарубіжних учених. Відтоді поняття соціалізації ґрунтовно увійшло в науковий лексикон і набуло безліч смислових відтінків і нюансованих варіантів. Відтак, прогресуюча актуальність проблем суспільного життя загострює процеси переосмислення соціальними та педагогічними науками особливостей соціалізації дитини як явища в умовах сучасності, ускладнених контртенденціями політичних, економічних, юридичних, соціальних, духовних і культурних факторів.

Український педагогічний словник за редакцією С. Гончаренка наголошує, що соціалізація (від лат. *socialis* – громадський) – це «процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його

соціального досвіду, становлення й розвитку як цілісної особистості. Соціалізація передбачає взаємодію людини з соціальним оточенням, яке впливає на формування її певних соціальних якостей та рис, на активне засвоєння й відтворення нею системи суспільних зв'язків» [11, с. 314].

Вітчизняний науковець М. Лукашевич наголошує, що соціалізація – це «процес становлення особистості як суспільної істоти, під час якого налагоджуються різноманітні зв'язки особистості з суспільством, засвоюються орієнтації, цінності, норми, відбувається розвиток особистісних властивостей, формуються активність та цілісність особистості, набувається соціальний досвід, що нагромаджений людством за весь період розвитку» [34, с.113].

У широкому розумінні слова, наголошує вітчизняний дослідник В. Москаленко, поняття «соціалізація» означає «... розвиток людини, як соціальної істоти, становлення її як особистості. По суті – соціалізація це процес входження індивідів в суспільство через різні спільноти, колективи, групи завдяки засвоєнню норм, ідеалів, цінностей шляхом виховання та навчання. Соціалізація стосується процесів, завдяки яким люди навчаються жити сумісно і ефективно взаємодіяти один з одним, а також якостей, яких індивід набуває в цьому процесі» [41, с. 8].

У роботах В. Городяненка знаходимо наступне тлумачення означеного поняття: «Соціалізація – процес інтеграції індивіда в суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот (група, соціальний інститут, соціальна організація) шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально значущі риси особистості» [51, с. 194].

Американський дослідник Т. Парсонс зазначає, що соціалізація є динамічним процесом, пов'язаним із структурною організацією суспільства. Головний механізм її дії, на думку вченого, має бути спрямований на те, щоб заспокоїти, згладити, сублімувати стохастично виникаючі конфлікти між особистістю і суспільством, не допустити

девіацій у поведінці, спровокованих цими суперечками та конфліктами [43].

Варто зазначити, що розробники засад гуманістичної психології – К. Роджерс, Г. Олпорт – розглядають соціалізацію як процес самоактуалізації «Я»-концепції, самореалізації людиною власного життєвого потенціалу й творчих здібностей, а також самопізнання, саморозвитку та самоствердження. Особистість не лише відчуває на собі вплив суспільства, входячи у простір усталених соціальних зв'язків та засвоюючи репрезентований в етнонаціональних, класових, групових, професійних та інших соціальних нормах, настановах, стереотипах і стандартах наявний соціальний досвід. «Завдячуючи своїй природній активності, людина одночасно зберігає і розвиває тенденцію до автономії та свободи, формування власної неповторної індивідуальності, впливаючи в результаті на функціонування суспільства, його стабільність та напрями розвитку. Як багаторазово змінюються протягом життя погляди, вподобання, звички, статус і ролі людини, так постійно розвивається і сукупність неповторних індивідуальностей – суспільство, набувають інших рис його структура, цінності й норми» [20, с. 42].

Прийнято розрізняти первинну та вторинну соціалізацію. Первинна соціалізація охоплює такі вікові категорії, як дитинство, підлітковий вік, юність; вторинна – зрілий вік. Також деякі науковці розрізняють дотрудову, трудову і післятрудову форми соціалізації [11].

Вітчизняний науковець В. Павловський у своїй монографії виокремлює такі види соціалізації: ейкуменна, соціально-побутова, мезосоціалізація, економізація, політизація, етнокультурна [42].

На підставі вищевикладеного припустимо стверджувати, що з позиції соціально-гуманітарних наук процес соціалізації полягає в дискурсі стосовно відносин у системі «людина – світ». У широкому розумінні, соціальна філософія вивчає залежність людської сутності від соціальних чинників із урахуванням того, що існує небезпечна

особливість – новітній статус-кво часто виявляється не стільки рухом вперед, скільки онтологічним реверсом до форм і норм соціального буття. Розглядаючи процес соціалізації з точки зору філософії (зокрема – соціальної), в якій детермінуючою позицією є інтерпретація сутності процесу соціалізації, сформованою вітчизняним ученим С. Костючковим, соціалізація являє собою інтеграцію людини в суспільство, соціальну комунікацію, соціальне пізнання, а також формування соціальних модусів і ролей. С. Костючков акцентує увагу на тому, що людина, відчуваючи на собі вплив оточуючого середовища (соціуму та екосу), зокрема – соціальних інститутів (родина, трудовий або навчальний колектив, соціальна група, простір діяльності, у тому числі – творчості), є при цьому відносно автономним суб'єктом у процесі розвитку власного внутрішнього світу, світосприйняття, світорозуміння, самосвідомості. У найбільш загальному вигляді соціалізація – це процес становлення індивіда як суб'єкта соціуму, формування в нього особистісних якостей, ціннісних установок, поведінкових моделей, що дозволяють адаптуватися до даної суспільно-політичної системи і виконувати в ній певні функції. «Додамо, що цей процес є складним, багатоаспектним; він характеризується впливом на людину певного комплексу факторів: внутрішніх та зовнішніх. До перших відносяться механізми реагування індивіда на певні стимули, прояви соціальної активності самої людини, аспекти її суспільно-політичного досвіду. Другі – це цілеспрямовані та стихійні чинники навколишнього середовища: політичні інститути, соціальні групи, друковані та електронні засоби інформації, окремі особистості» [48, с. 380-381].

Слід вказати, що особливо активно процес соціалізації відбувається у дитячому віці, оскільки саме в сім'ї та дошкільних виховних закладах дитина отримує той самий первинний соціальний тренінг, у контексті якого реалізується початковий контакт дитини з

соціальними нормами, превалуючими в конкретному суспільстві, закладається підґрунтя соціальних еталонів, ідеалів та цінностей, які стануть для дитини об'єктом індивідуальної інтенції. В родині забезпечуються як вітальні (життєві) потреби кожного її члена, так і соціальні потреби, такі як повага і самоповага, симпатія та емпатія, психологічна підтримка, визнання досягнень тощо. Саме в сім'ї дитина отримує перші відповіді на питання щодо співвідношення найпростіших конотацій бінарно-опозитних категорій «добро – зло», «прекрасне – потворне», «просте – складне», «видиме – приховане», «важливе – індиферентне» тощо. Процесу соціалізації дитини сприяє приклад батьків та інших членів родини, їхні звички, поведінкові стереотипи, традиції сім'ї, моделі взаємовідносин, критерії оцінки явищ оточуючого світу. Саме через контакт поколінь у родині дитині передається комплекс культурних традицій, у тому числі – національних; реалізуючи міжпоколінну трансляцію, сім'я через дитину з'єднує минуле, сьогодення та майбутнє, готуючи її до відповідального життя в соціумі. При цьому творча, активна, розсудлива діяльність дитини постає надійною гарантією її результативної соціалізації. Далі, в дитячих виховних закладах дитина потрапляє у простір, де дотримання правил соціального життя забезпечує первинну соціалізацію в умовах сформованого колективу.

У зв'язку з цим дитячий виховний заклад відіграє особливу роль: спільно із сім'єю він постає як первинна ланка соціалізації дитини, в контексті якої відбувається соціально-педагогічний супровід процесу соціалізації, спрямований на розвиток індивідуальних, соціально значущих рис особистості, що формується, її успішна реалізація як суб'єкта індивідуальної життєдіяльності у суспільному просторі. Відбувається зміна системи поглядів дитини на оточуючий світ, насичений викликами та суперечностями, що постають перед нею, під впливом сучасного інформаційного простору та інформаційно-

комунікативного середовища. Проблематика соціалізації дитини належить до числа проблем, які суспільством визначаються як «гуманістично орієнтовані»; такі, що потребують мобілізації якомога потужних сил і ресурсів для першочергового теоретичного опрацювання та практичного вирішення.

Є підстави погодитися з думкою В. Мироненка стосовно того, що «Сім'я як соціальний феномен, що склався у суспільстві, має для кожної окремої людини дуже велике значення, і в самому суспільстві становить загально визнану соціальну цінність. Тому нормативне регулювання сімейних відносин відображає і соціальну значущість тих видів сімейних відносин, які підлягають правовому регулюванню, й індивідуальну цінність певних видів сімейних відносин для кожної людини зокрема. Від якості та обґрунтованості – правової і соціальної – цього регулювання залежить стан сімейних відносин у суспільстві, визначеність поведінки окремих осіб, які є учасниками сімейних та суспільних відносин, їх соціальне становище і правовий стан, навіть їхнє сприйняття світу і життя взагалі» [39, с. 50].

У процесі соціалізації дитина вступає в різноманітні взаємовідносини з оточуючим світом – пізнає, оцінює та перетворює його, відповідно до власних, таких що формуються, інтересів. У сучасній науці зазвичай розглядаються два основних і принципово різних підходи до проблеми соціалізації: адаптаційний та діяльнісний. При цьому увагу зосереджено на дошкільному етапі розвитку дитини як чутливому (чуттєвому) періоді соціалізації в суспільстві. Природу дитини – у майбутньому дорослої, відповідальної людини, слід вважати, на нашу думку, підґрунтям процесу соціалізації, зважаючи на те, що формування нового образу людини в суспільному просторі неможливе без урахування біологічно-природних і соціально-духовних компонентів людської природи. Життя соціалізованої людини не є самодомінантною усамітненою свідомістю, але є концентрованим, представницьким буттям,

яке віддзеркалює собою буття розширено-цілоєдине, пов'язане з внутрішнім світом людини та безмежним космосом. Соціалізація особистості забезпечує наступність історичного розвитку суспільства, при цьому «вмикаються» складні механізми – соціальні, психологічні, педагогічні – які діють синергетично, в інтегральній єдності, що забезпечує результуючий вектор сумарного впливу.

Необхідно вказати, що у різні періоди історичного розвитку людства мислителями робилися більш-менш успішні спроби знайти відповіді на питання про місце та роль людини в світі, її походження, історичне призначення, планетарну місію, сенс існування, а також про те, яким чином минуле, теперішнє й майбутнє зумовлюють характеристики буття людини, ступінь її взаємопов'язаності з оточуючим світом і формат особистісного вибору. «Різноманітність, багатомірність і поліаспектність феномена людини зумовлює міждисциплінарний статус досліджень проблем людини, котра знаходиться в сфері вивчення філософії, а також соціальних і біологічних наук. Індивід, особистість, індивідуальність – це суто різні характеристики дослідження людини, які є детермінованими в біогенетичному, соціологічному й персоналістському підходах» [31, с. 30].

Цілком природно, що досить вагоме місце у процесі соціалізації посідають і засоби масової інформації, які транслюють та поширюють наукове та повсякденне знання та культурні надбання, організовують розваги та рекреаційні заходи, формують відповідні соціальні уявлення та орієнтації особистості у самоствердженні, самоповазі та емоційній релаксації. В основу соціокультурного виміру процесу соціалізації фундаментально покладено різного роду соціально-філософські, соціально-психологічні, соціально-педагогічні та загальнотеоретичні передумови, зокрема уявлення про циклічність суспільного розвитку, вихідній багатомірності й різноманітності явищ і процесів суспільного

життя, які висвітлюються засобами масової інформації. Для сучасної дитини в їх широкому діапазоні провідне місце належить електронним (цифровим) засобам інформації: кіно, телебаченню, комп'ютеру, засобам мобільного зв'язку, які активно витісняють друковані засоби в умовах сучасності.

1.2. Соціалізація дітей молодшого шкільного віку як психологічний феномен і соціально-педагогічна проблема

Складність сучасної соціокультурної ситуації значною мірою зумовлена ревізією, а подекуди й докорінним зламом існуючого впродовж тривалого часу соціального світопорядку, в перспективі якого – новий порядок або новий хаос. Зазнають докорінного переакцентування ціннісні преференції суспільства, домінує штучна і здебільшого механічна конвергенція традиційних, ініціально властивих суспільній свідомості уявлень про добро і зло, гуманність та насилля, красу й потворність тощо. Одним із вирішальних чинників суспільного прогресу є свобода, у тому числі інформаційна, як тотальна стихія особистого самозростання. В суспільстві під впливом реалій сучасного буття симптоматично «проростають» спотворені та деформовані світоглядні орієнтири, пріоритети й преференції. XXI століття характеризується стрімкістю, мінливістю та стохастичністю соціальних, політичних та економічних процесів суспільного життя. Сучасна людина, буття котрої обмежено жорстким «прокрустовим ліжком» дійсного та уявного, прагне будь-якими засобами реалізувати віртуальне або віртуалізувати реальне.

Із наведених вище міркувань випливає, що різного характеру підходи до аналітичного розгляду такого багатогранного й неоднозначного процесу, як соціалізація дитини, в якому задіяні глибинні педагогічні, соціальні та психологічні механізми, відповідають

складності й поліаспектності досліджуваного явища. Існує універсальний методологічний підхід, який можна виразити наступною сентенцією: чим складнішим і багатограннішим є досліджуване явище, тим вище ступінь плюралізму щодо його визначень й трактувань. Такий підхід цілком закономірно застосовується до поняття «соціалізація дитини». Видається цілком логічним припущення стосовно того, що головними факторами соціалізації є закономірності, обмежені умовами. Розвиток дитини детерміновано як цілями так і процесами, що реалізують максимум хаосу та можливостей його зростання за наявності заданих обмежуючих умов, максимум здатності до трансформацій.

У заданому контексті роботи необхідно зробити аналітичну ремарку щодо визначення поняття «діти». Перш за все звернемося до українського педагогічного словника за редакцією С. Гончаренка: діти – «за українським правом особи, що не досягли повноліття. Діти є й особи, що є синами і дочками щодо своїх батьків незалежно від віку» [11, с. 98].

Логічно перейти до українського законодавства, в якому існує низка правових документів, в яких прописується визначення поняття «діти». Розглянемо деякі з них. Так, у Законі України «Про охорону дитинства» наголошує, що «дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше; дитинство – період розвитку людини до досягнення повноліття» [22, Ст. 1].

У Сімейному кодексі України, у статті 6 «Дитина», зазначено, що «1. Правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття. 2. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років» [49, Ст. 6].

Що стосується міжнародних документів, то зазначимо, що Україною було ратифіковано Конвенцію про права дитини 27.02.1991, у якій у статті 1 наголошено, що «дитиною є кожна людська істота до

досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше» [29, Ст. 1].

Деякі сучасні науковці визначають дитинство як період психічного та фізичного розвитку, інші – як процес, в якому дитина знаходиться в деякому обмеженні через її вікові параметри. Скажімо, Т. Алексеєнко дає таке узагальнене визначення дитинства: «Це особлива соціально значима група у дорослому суспільстві й особливий динамічний стан. Вона характеризується процесом постійного фізичного росту і накопичення психічних новоутворень, засвоєння соціального простору, рефлексії всіх відношень у цьому просторі, визначення в ньому себе, власної самоорганізації, яка відбувається у постійних контактах з іншими дітьми різного віку та дорослими відповідно до певних закономірностей і тенденцій. Сутнісно дитинство – це соціальний феномен, що являє собою особливий стан соціального розвитку та особливу форму його вияву» [4, с. 65].

Як бачимо, спектр вікової групи «діти» є доволі широким, відтак – необхідно визначитись, з якою конкретно віковою групою ми будемо працювати. Виходячи з дослідницьких планів і можливостей, у подальшому ми будемо концентрувати увагу на конкретній віковій групі, а саме – «діти молодшого шкільного віку». Вибір зумовлено тим, що саме в учнівських колективах у дітей молодшого шкільного віку найбільш активно, на нашу думку, відбувається процес соціалізації через засоби масової інформації.

Так, український педагогічний словник за редакцією С. Гончаренка зазначає, що «шкільний вік поділяють на молодший (з 6 до 11 років), підлітковий (з 11–12 до 14–15 років) і період ранньої юності (з 15 до 17–18 років), кожний з яких характеризується анатомо-фізіологічними та психологічними особливостями дітей, ступенем їхнього розвитку й участі в суспільно корисній праці, змістом і організацією навчально-виховної роботи» [11, с. 364].

Якщо прийняти висновок, що міститься у попередньому блоці дослідження, можна стверджувати – соціалізація дітей як психологічний феномен, є соціально-педагогічною проблемою, вирішення якої вкрай ускладнюється спорадично виникаючими явищами і процесами суспільного життя, а також складністю та багатогранністю досліджуваного феномена в транчасовому вимірі. Механізм соціалізації має вирішальне значення у процесі розвитку людини – соматичному, психічному, а головне – соціальному. Дитина, копіюючи підсвідомо своїх батьків, повторює та фіксує в структурах мозку їхні слова, жести, міміку, поведінкові моделі, вчинки, зразки комунікативної взаємодії. Саме у цьому контексті представлено різні взаємовідносини між людьми: дорослими і дітьми, тільки дорослими, у системі «дитина – дитина». Дія механізму копіювання реалізується у дитини в проявах гри, скажімо – сюжетно-рольової, в нюансах якої виявляються вже сформовані поведінкові патерни та утворюються нові. Саме в процесі гри діти відтворюють різні соціальні сюжети, розігрують бачені або удавані життєві ситуації, «включають» фантазію, вчаться відрізнити реальне й віртуальне, можливе та нездійснене, перспективне й ситуативне, ефемерне та значуще. Але необхідно зауважити, що соціальний досвід, набутий дитиною, може бути як однозначно позитивним, так і безумовно негативним.

Австрійський психоаналітик З. Фрейд виокремлював різні механізми соціалізації, акцентуючи увагу на імітації, куди він включав і наслідування, а в якості нового механізму ввів почуття сорому та провини. Під імітацією він розумів усвідомлені спроби дитини копіювати та наслідувати поведінку дорослих і однолітків, а під ідентифікацією – апропріацію (засвоєння) дітьми, як власних, поведінкових моделей батьків, а також превалюючих в родині цінностей – матеріальних і духовних. Почуття сорому і провини З. Фрейд

отоотожнював з негативними механізмами соціалізації, які піддають рецесії окремі поведінкові моделі [57].

Варто зазначити, що на фрейдівські поняття (імітація, ідентифікація) спирається американський дослідник Т. Парсонс у теорії соціальної дії, але тлумачить їх в іншому фокусі розгляду. Для нього «... імітація – це процес засвоєння елементів культури шляхом простого наслідування, а ідентифікація – виявлення ставлення до соціального середовища та його складових, прийняття цінностей певних соціальних груп і спільнот, спосіб усвідомлення своєї належності до них» [43, с. 196].

Сучасні дослідники (І. Бех, А. Богуш, Н. Гавриш та інші) зазначають, що періоди старшого дошкільного віку та молодшого шкільного віку варто визначати фундаментальним у процесі соціального становлення дитини, це найважливіший етап, на якому формуються якості, від розвитку яких залежить увесь подальший шлях розвитку дитини як особистості. Саме в цей період у неї починає розвиватися соціальна орієнтація, проявляються перші ознаки самоорганізації, а також набувається первинний соціальний досвід. Розвиток особистості, як суб'єкта соціальної дії, здійснюється через засвоєння дитиною правил взаємовідносин між людьми і через взаємодію дитини з елементами оточуючого світу. Від того, наскільки результативним буде формування соціальних зразків, норм і правил поведінки дитини на цьому етапі, залежить успіх її подальшої соціалізації та, за великим, рахунком – успішність подальшого «дорослого» життя.

У своєму дисертаційному дослідженні українська наука І. Татяничкова підкреслює, що у молодшому шкільному віці «... фази розвитку особистості мають наступні результати: на стадії адаптації відбувається засвоєння найпростіших навичок, оволодіння мовою як засобом спілкування і прилучання до соціуму, спостерігається невміння виділити своє «Я» із оточуючих уявлень; на стадії індивідуалізації

відбувається демонстрування у своїй поведінці притаманних дитині відмінностей від оточуючих її людей, протиставлення їм себе: «моя мама», «я – мамина», «мої іграшки» і т. ін.; на стадії інтеграції дитина починає керувати своєю поведінкою, радитися з оточуючими, підкорятися вимогам дорослих і висувати свої розумні вимоги, з якими можна погодитися» [55, с. 59].

Інша українська дослідниця – І. Рогальська вказує на те, що у цей період у дитини відбувається усвідомлення власного «Я» та критична оцінка своїх вчинків. При цьому у соціалізації дитини провідну роль відіграють дорослі: їхні знання, поведінка, вчинки, оцінювання ними дій дитини. Втім, зауважує дослідниця, не варто заперечувати і вплив на становлення дитини інших дітей, а також найближчої соціальної групи, в якій дитина реалізує власні потреби у спільних іграх, творчій діяльності, спілкуванні, емоційному контакті тощо. Особливостями цього періоду в контексті соціалізації І. Рогальська визначає наступні:

а) головним чинником соціального розвитку дитини є сім'я та найближче оточення;

б) дитина у молодшому віці починає усвідомлювати своє «Я», відокремлюючи себе від батьків та інших людей;

в) у той же час у дитини виникає відчуття самотності, беззахисності та тривоги, мірою того, як дитина реінтегрується, вона все гостріше починає усвідомлювати свою самотність;

г) період дошкільного та молодшого шкільного дитинства є сенситивним (чуттєвим) періодом у процесі соціалізації особистості [47].

Додамо, що в період дитинства індивід починає усвідомлювати той факт, що він живе в двох сферах – речовому світі та світі духовному. Спочатку дитина усвідомлює матеріальний – речовий світ, у якому вона сприймає за допомогою органів чуттів багатство оточуючого світу; для дошкільника – це іграшки, доступні предмети побуту, об'єкти природи

тощо. У цей період дитина активно цікавиться будовою речей, зв'язками між ними, роллю в житті людини; це період питань на кшталт «Що це?», «Для чого це?», «Як це працює?» тощо. На основі світу речей у дитини оформлюється духовний світ – ментальний простір цінностей та установок, інтенцій та преференцій, на базі яких вибудовується життєва траєкторія особистості, що формується. Процес соціалізації, у світоглядно-формуючому контексті, розглядається як діалектична єдність переривчатості та безперервності. Перша тенденція маніфестує якісні зміни, потенційовані особливостями інтеграції особистості в незвичні соціально-історичні умови, а друга демонструє та обумовлює закономірності розвитку в межах конкретної соціальної спільноти. Речовий і духовний світи коннотують у свідомості дитини образ світу, який супроводжуватиме дитину в подальшому житті.

Погоджуємося з думкою О. Байер стосовно того, що образ світу виникає у дитини в процесі конкретної взаємодії з реальністю, яку вона відображає у своїх ментальних структурах через використання індивідуального досвіду, набутого під час сприймання предметів, процесів та явищ наявного довкілля. У процесі стабілізації чітких поглядів на світ і на себе (рефлексія) у дитини продукується певна система цінностей і власна життєва позиція. Відтак, дорослішання дитини, інтеграція в реальний світ, її ефективна соціалізація реально залежать від того, наскільки дитина оцінюється дорослими як суб'єкт інтеракції з оточуючим світом, наскільки вони дозволяють дитині проявляти цю суб'єктність, створюючи надійні умови для конструювання індивідуального образу світу, фондованому на усталених у суспільстві побутових і наукових знань [7].

У цьому контексті вельми актуальною вбачається теза про те, що в умовах реального суспільства дитина активно (залежно від найближчого оточення) апроприює моделі поведінкових проявів, формат і нормативні параметри взаємовідносин дитини з іншими людьми, у найбільш

загальному розумінні – дитина «олюднює» оточуючий світ, формує власну галерею історично усталених символів культури. Таким чином, дитина приєднується до світу ідей, об'єктів культури, досягнень науки, творів мистецтва, історичних артефактів тощо. Соціально-педагогічний та психологічний підхід до соціалізації дитини зумовлює ставлення до неї, як до такої, що сформувалася у дитини на основі найпростіших моделей спілкування в малих соціальних групах. Подібні процеси зумовлено психологічними установками, позиціями та переживаннями, прагненнями й почуттями, серед яких – відчуття когерентності (з'єднаності) зі своєю соціальною групою, формування відчуття соціальної конгеніальності, відчуття справедливості й несправедливості, взаємодопомога, альтруїзм, тобто, установок, сформованих у первинному соціальному просторі – в дитячому колективі.

Сучасна українська дослідниця Т. Захарова стверджує, що педагогічне осмислення змісту соціалізації, її особливостей та специфіки дозволяє «... вибудувати стратегію освітньо-виховної діяльності, спрямованої на актуалізацію соціального потенціалу дитини. Системно-цілісний підхід забезпечує орієнтацію на цілісне розуміння дитини як об'єкта і суб'єкта соціалізації, а також комплексне вивчення найістотніших закономірностей розвитку процесів виховання та соціалізації як єдиного цілого з позицій системного аналізу. Його реалізація дозволяє розглядати дошкільний заклад як педагогічну систему, яка вимагає узгодження та координації усіх її компонентів, сукупності взаємопов'язаних між собою засобів, методів і процесів, що мають нові якісні ознаки, необхідні для створення педагогічно виваженого впливу на соціальне становлення особистості дитини» [23, с. 102].

У контексті заявленої нами теми слід підкреслити, що інтеграція дітей молодшого шкільного віку в культуру реалізується як процес набуття знань в освітній практиці; внаслідок цього трансформується

сфера чуттєвого пізнання дитини, змінюється її світосприйняття та загалом – модернізується розуміння оточуючого світу й самої людини в цьому світі. Соціалізація дитини повинна сприяти розвитку в неї спроможності конструктивно, логічно та критично осмислювати реальність, прогнозувати близьке й далеке майбутнє, іншими словами – чим ширше поле соціальних практик, тим більш ефективною має бути система соціалізації дитини, як засіб адаптації до постійно змінюваного світу, а враховуючи природу людини – як механізм підвищення рівня особистісної «біосоціальної компетентності» (за термінологією С. Костючкова).

Як можна бачити, соціально-педагогічний та психологічний супровід соціалізації молодшого школяра відображає професійну інтерпретацію педагогом соціальної ситуації розвитку дитини, перетворення її в чинник соціально-особистісного становлення. Розуміння соціально-педагогічного супроводу соціалізації особистості у молодшому шкільному віці синтезується навколо таких принципів: принципу пріоритету інтересів дитини, принципу балансу як оптимального співвідношення процесів індивідуалізації та соціалізації в їх єдності та відмінності, принципу звернення на позитивне, принципу соціальної відповідності, принципу комплексного підходу і принципів діалектичної взаємодії та відкритості супроводу [23].

У межах даного трактування підкреслимо, що специфіка соціально-педагогічного підходу полягає у погляді на соціалізацію як на складний процес залучення дитини-дошкільника до соціального життя, у результаті чого вона отримує та корегує свій соціальний статус і соціальну роль, формує параметри власного духовного світу та риси індивідуальності. Соціалізація дитини, зокрема – молодшого школяра, передбачає активні контакти з соціумом, що створює передумови для соціальної взаємодії та активної творчої діяльності, розвитку соціальної активності, діяльнісної креативності, в якій висвітлюється та

реалізується рівень її інтеграції в соціум, глибина та об'єм соціальних комунікацій. Актуальність соціально-педагогічного підходу є підтвердженням складності та неоднозначності процесу «входження» людини в соціум, у широкому розумінні – соціальної стабілізації [47].

Із наведених міркувань випливає, що соціалізація є потужним чинником становлення індивідуальності, оскільки лише в соціальних зв'язках, у взаємодії майбутній громадянин самовизначається в соціокультурному просторі. Тільки у соціальному просторі, у вільному розвитку та в процесі «присвоєння» соціокультурних норм забезпечується індивідуальна унікальність розвитку: дитина не нівелюється, не позбавляється власного «Я», а, навпроти, розширює, урізноманітнює та збагачує зміст власного внутрішнього світу. Якою ж повинна бути соціалізація, щоб відповідати умовам і вимогам сучасності? Методологічна складність цього процесу зумовлена практичною відсутністю розуміння його сутності в надрах раціональної педагогіки; чисельні факти складності та непередбачуваності суспільного життя наочно демонструють, що сучасність є різною, експліцитно пояснюваною, тобто такою, що не вкладається в однозначну, універсальну та уніфіковану модель.

Отже, соціалізація дітей, як соціально-психологічний, а в умовах сучасності – ще й соціально-політичний феномен є однією з ключових соціально-педагогічних проблем, від вирішення яких залежить сьогодення соціокультурна ситуація з ключовим завданням – забезпечення новому поколінню успішної соціалізації в умовах інформаційної майбутності.

1.3. Особливості соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасного інформаційного простору

Визначаючи дослідницькі завдання даного блоку роботи, зафіксуємо наступну тезу: для визначення світоглядно-формуючих орієнтирів у системі соціалізації дитини передусім необхідно звернутися до особливостей соціалізації дітей в умовах сучасного інформаційного простору. Соціалізація дітей молодшого шкільного віку визначає та окреслює майбутні властивості особистості, що складаються в домінуванні моральних та інтелектуальних інтересів над матеріальними, які позначають в системі мотивів індивідуальну вираженість. Отримуючи від виховного мікросоціуму позитивні культурні зразки, соціально-моральні цінності і пропускаючи їх через свідомість, почуття і переживання, дитина освоює соціальний досвід, соціокультурну норму життя суспільства. Сьогоднішня дитина – це розвинена особистість завтра, за умов спільних зусиль основних агентів соціалізації – родини, у першу чергу батьків, виховних закладів (дошкільних та шкільних), соціальних груп, інших дійових компонентів суспільного простору. В процесі соціалізації дитина отримує відповіді на питання про місце людини у світі, її історичну роль, призначення, гідність, сенс існування, унікальність та типовість, а також про те, як минуле, сьогодення і майбутнє визначають життя людини та можливості її вільного вибору.

Із метою подальшого розкриття заявленої теми необхідним вбачається звернення до поняття «сучасний інформаційний простір». Сучасний інформаційний простір «... як сфера інформаційних обмінів має складатися з розгалуженої системи структур, що забезпечують створення нової інформації, зберігання та захист наявної, а також організацію її використання за допомогою мережі засобів комунікації усередині країни та за кордоном з метою забезпечення інформаційних інтересів та потреб громадян і зрештою – інформаційної безпеки держави. Саме тому розвинуті держави розглядають побудову відповідного інформаційного простору як основу свого соціально-економічного, політичного й культурного розвитку та здійснюють

цілеспрямовану державну інформаційну політику з урахуванням стрімких змін і тенденцій розвитку у глобальному інформаційному просторі» [27, с. 97].

Одним із національних імперативів України є необхідність створення сучасного, незалежного, перспективного, насиченого інформаційного простору. Це свого роду *maxima negotium* (понадзавдання) української держави та громадянського суспільства, зважаючи на глобальний характер сучасного інформаційного простору. А в умовах гібридної війни України та Російської Федерації протистояння агентів інформаційного впливу постає як одна з форм ведення військових дій. Необхідним бачиться присутність та вплив науки української держави у глобальному науково-інформаційному просторі та підвищення рівня її впливовості у світі. Об'єктами інформаційних відносин є інформація, норми і правила, що регулюють та впорядковують ці відносини, а також людина, суспільство, держава; суб'єктами інформаційних відносин є держава, суспільство, людина, норми і правила, які визначають ці відносини.

Слід підкреслити, що саме термін «інформаційний простір» був запозичений соціально-гуманітарними науками з царини природничого знання, конкретно – з фізики, в науковому корпусі якої він означає можливість одночасного співіснування різних за характером явищ і чинників. У межах кібернетичного підходу (Д. Белл) інформаційним простором вважається сукупність джерел інформації, баз даних, технологій та структурних мереж, які об'єднують їх. У філософсько-методологічному вимірі під інформаційним простором розуміється середовище поширення інформації в соціумі, що перебуває під впливом культурних, економічних, політичних, технологічних та інших факторів. Американський соціолог Д. Белл [64] ще у 60 – 70-ті роки минулого століття розвиває поняття «інформаційне суспільство», трактуючи його як сукупність знань, які мають визначену цінність у вигляді

економічного ресурсу, що забезпечує розвиток різних сфер суспільного життя. З такої позиції інформація розглядається як товар, вона приймає участь в економічному обігу, певним чином стабілізуючи економічну сферу суспільства.

У корпусі сучасної науки існує кілька підходів до розгляду інформаційного суспільства. В межах геополітичного підходу інформаційний простір розуміється як певна віртуальна територія, в обрисах якої взаємодіють (із різним ступенем активності) різні політичні суб'єкти, котрі в процесі контролю власного інформаційного сектору вимушені активно протистояти конкурентам, розширюючи при цьому простір впливу. Прибічники ноосферного підходу артикують інші принципи інформаційної взаємодії, а саме – відкрите співробітництво та інформаційна паритетність, що базуються на приматі духовних цінностей, моральних норм і правових імперативів. У сучасному глобалізованому світі встановлюється загальне розуміння проблеми масового інформаційного впливу на свідомість і поведінку людей. А в контексті гібридної війни Російської Федерації проти України важливими постають дослідження деструктивного впливу вражої інформації на українське населення, а також оцінка наслідків маніпулювання суспільною думкою за допомогою інформаційних методів і каналів впливу не тільки відкритих ворогів України, але й активних колаборантів – представників так званої «п'ятої колони».

У межах семантичного підходу інформаційний простір як модель гіпертекстової структури, яка містить різноманітні та взаємозалежні образи, концепти, символи, примари, симулякри, тексти й документи, які інтегруються в процеси отримання, трансляції, зберігання та інтерпретації інформації. Соціокультурний підхід до інформаційного простору актуалізує виявлення взаємозв'язку засобів масової інформації з відтворенням культурних моделей, які обумовлюють соціальну ідентичність індивідів. О. Дубас стверджує: «Взаємодія й навіть

протиборство наявних в інформаційному просторі моделей самоідентифікації веде до різкого збільшення обсягів інформації, яка переробляється. Це позначається на психологічному стані індивідів і може викликати навіть відторгнення стосовно джерел інформації» [17, с. 225].

У просторі сучасного інформаційного суспільства одну з ключових ролей відіграють так звані інфокомунікаційні технології, які кожна історична епоха продукує в конкретних соціальних, політичних, економічних і культурних умовах. Інфокомунікаційні технології, вказує вітчизняний дослідник В. Коляденко, «... це потужний інструмент надзвичайно масштабних суспільних перетворень, що вносять радикальні й принципові зміни в найрізноманітніші сфери сучасного суспільства, у діяльність демократичних інститутів або демократично обраних лідерів. Однак ці технології поки не реалізували повністю можливості свого соціального впливу і не виявили всі свої ймовірні форми й особливості. Тому, зважаючи на високі темпи розвитку інфокомунікаційних технологій і масштабність суспільних змін, що відбуваються в результаті цього, слід приділити пильну увагу неоднозначному характеру політичних наслідків розвитку ІКТ. Також залишається багато в чому незрозумілим характер змін у сфері соціальних зв'язків індивіда» [30, с. 3].

Український учений В. Шейко розвиваючи тему інформаційного простору, актуалізує поняття «інформаційна цивілізація». На його думку «... інформаційна цивілізація – це федерація культур, у якій вирішальну роль відіграє отримання, опрацювання, збереження, передача, поширення, використання знання й інформації, у тому числі за допомогою інтерактивної взаємодії та постійно удосконалених технічних можливостей» [62, с. 166-167].

Не зважаючи на вирішальну в умовах глобалізованого світу роль інформації, найвищою цінністю залишається все ж людина, оскільки

саме вона, на думку Р. Уілсона «... є суб'єктом збагачення існуючої культури новим знанням, посилює багатогранність соціального життя та має можливість вивести власний регіон та державу на більш високий рівень на міжнародній арені. Справжнє джерело багатства – правильні ідеї, тобто негативна ентропія (інформація)... все багатство створюється людськими істотами, що розумно використовують свої нейрони» [56, с. 115].

Слід прийняти оцінку ситуації, сформульованої стосовно характеру інформаційного простору такою, що не суперечить наступній тезі: у світовому інформаційному просторі повинні відбуватися і вже мають місце кардинальні зміни, глибина й обсяг яких зумовлюються трансформацією інформаційно-комунікативної системи як дієвої моделі, що відповідає тенденціям розвитку сучасного глобалізованого суспільства. Глобалізм є, по факту, сумою процесів світової універсалізації проявів політичного, економічного, соціального та культурного життя. В умовах інформаційного суспільства соціальні перетворення є відцентровими за характером, провокуючи критичні форми взаємодії систем, які знаходяться на різних рівнях закритості / відкритості. В числі таких систем, що прагнуть до самозбереження – система соціалізації дитини.

Ще наприкінці 60-х років ХХ століття людство усвідомило, що створений єдиний інформаційно-комунікативний простір має вельми потужний потенціал впливу і здатен трансформувати фіксовані в суспільній свідомості політичні, духовні та культурні цінності. В сучасному суспільстві джерелом і засобом формування знань, установок, переконань слугують не стільки безпосередній зв'язок індивіда з оточуючим середовищем та особистий життєвий досвід, скільки інформація, поширювана ЗМІ – пресою, телебаченням, Інтернетом тощо. А подія стає реальним фактом для суспільства лише тоді, коли вона набуває інформаційного забезпечення. Втім, це не означає, що роль ЗМІ

нівелюється тільки до поширення інформації. Використовуючи різні медіаканали, окремі люди, соціальні групи та політичні сили усвідомлюють та маніфестують свою соціокультурну ідентичність, а також спільні інтереси та потреби [68].

Враховуючи вищевикладене, фактично можна говорити про те, що в умовах сучасності найдоступнішим джерелом трансляції цінностей інформаційного простору є ЗМІ, особливо інтерактивна їх частина – нові медіа, такі як інтерактивні радіо та телебачення, Інтернет тощо. Базова характеристика інформаційного суспільства – це пропозиція нової моделі управління соціумом, за якої скорочуються за часом рутинні суспільно-політичні процедури; координація соціальних і політичних зусиль позбавляється сприятливих можливостей по причині підсилення чинника інформатизації суспільного простору. У зв'язку з актуалізацією останнього у житті сучасної людини, зокрема – дитини, науковці звертають увагу на неоднозначність та дисперсність впливу ЗМІ на фізичний, психічний та соціальний розвиток особистості. Не секрет, що найактивнішими користувачами найновіших медіа є діти молодшого шкільного віку, оскільки вони є «продуктом» інформаційного простору та сприймають процес медіасоціалізації – соціалізації в сучасному інформаційному просторі – як невід'ємну складову процесу соціалізації.

Ми погоджуємося з думкою української дослідниці А. Тадаєвої стосовно того, що саме школярі в силу своїх психовікових особливостей отримують практично необмежені можливості використання нових медіа для власного соціального розвитку, але нестача реального соціального досвіду може негативно вплинути на процес їх соціалізації. Крім того «... зі вступом дитини до школи, переважна більшість дітей, отримують можливість безконтрольного доступу до сучасного інформаційного простору, в наслідок чого процес їх медіасоціалізації являється здебільшого стихійним і загрожує фізичному, психічному та, особливо, соціальному їх розвитку. Таким чином постає нагальність

супроводження медіасоціалізації молодших школярів у сучасному інформаційному просторі. Гармонізувати вплив нових медіа на процес медіасоціалізації молодших школярів можливо за умови організації, координації та контролю успішності соціально-виховного потенціалу сучасного інформаційного середовища сім'ї, школи та територіальної громади, які мають значний вплив на медіасоціалізацію молодших школярів» [52, с. 3].

У цьому контексті переконливою постає думка, що сучасний інформаційний простір повинен охоплювати максимальне коло різноманітних «сучасностей» із мінімальним ризиком бути в будь-яких аспектах – соціальному, політичному, економічному, культурному, правовому – суперечливою реаліям конкретної сучасності. Соціалізація дитини, зокрема – під впливом інформаційного середовища, це, перш за все, результат соціальних трансформацій, сукупності навмисних та спорадичних дій, рутинних поведінкових проявів, мікросоціальних практик. Відчутним при цьому є брак реального соціального досвіду, коли молодший школяр потрапляє в лабеті невідповідності певним чином розвиненої медіа-кваліфікації та нестачею розвинених схем взаємодії з оточуючим середовищем на усіх рівнях – від індивідуального до групового. Як бачиться, вирішення вказаної проблеми можливо за рахунок соціально-педагогічного супроводу медіасоціалізації дітей молодшого шкільного віку, яка імпліцитно сприятиме гармонізації сучасного інформаційного простору молодших школярів задля підвищення рівня їх соціальної компетентності. Вона досягається, наряду з біосоціальною компетентністю (за С. Костючковим) шляхом організації, координації та контролю ефективності соціально-педагогічних впливів сучасних інформаційних агентів з боку сім'ї, учнівського колективу та різного роду соціальних груп, а також структур громадянського суспільства.

Слідуючи визначеному підходу, логічно припустити, що адаптаційні можливості дітей молодшого шкільного віку є оптимальними для пристосування до сучасного інформаційного суспільства. Дослідження сучасних учених демонструють, що найбільш сильний вплив нові медіа здійснюють на людей, які перебувають у перехідних, кризових ситуаціях і зокрема на дітей молодшого шкільного віку. Справа в тім, що дітям не потрібно прикладати зусиль для того, щоб адаптуватися до сучасного інформаційного простору, адже він для них є природнім, школярі не знають іншого світу, тому невимушено сприймають всі технічні новинки й без складнощів їх використовують. Але в силу вікових рис молодших школярів, таких як довірливість, доброта, щирість, відкритість тощо, люди з недобрими (а почасти – із злочинними намірами) – шахраї, педофіли, шантажисти, вимагачі, можуть користуватися цим. Також використання нових медіа може розвинути у дитини невинуватну агресію, залежність від комп'ютерних ігор або Інтернету. Образи та стереотипи, які пропагують нові медіа, стимулюють ранню зацікавленість дітей статевим життям, злочинним світом, патологічною поведінкою тощо [13].

У даному контексті значної актуальності набуває теза про те, що поширення та стрімкість засвоєння (зокрема – дітьми) системи Інтернет привело до виникнення терміну кіберсоціалізація, який в аспекті соціальної педагогіки ввів у науковий обіг в 2005 році член-кореспондент Міжнародної академії наук педагогічної освіти В. Плешаков. Слід вказати, що зсув до цінностей інформаційного суспільства – це не перший та не єдиний в історії випадок масштабного культурного «шифтингу». В сучасній інтелектуальній царині переважає підхід, відповідно до якого соціалізація дітей в умовах сучасного інформаційного простору розглядається не у вузькому спеціалізованому форматі, а в якості визначеного, специфічного стану сучасного суспільства, нового виду соціокультурної реальності та відповідної

даному суспільству людини. Інтернет може бути одним із джерел розвитку самосвідомості, але не повинен провокувати зміни її структури. В межах соціально-педагогічного підходу кіберсоціалізація є складовою медіасоціалізації, яка забезпечує соціальний розвиток людини у віртуальному середовищі. А отже, кіберсоціалізація є частиною медіасоціалізації, яка у свою чергу постає складовою процесу соціалізації людини (дитини) в сучасному інформаційному суспільстві. Саме кіберсоціалізацію дослідник вважає принципово новою складовою соціалізації в інформаційному суспільстві, яка впливає на підвищення ролі медіасоціалізації та модернізацію традиційного формату соціалізації – через родину, систему освіти, установи культури, громадські організації тощо [45].

Таким чином, безумовної актуальності набуває дослідження впливу нових медіа на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку. Розглянувши особливості соціалізації дітей в умовах сучасного інформаційного простору, проаналізуємо роль засобів масової інформації як елемента сучасного інформаційного простору.

РОЗДІЛ 2.

КОМУНІКАТИВНА ПРИРОДА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

2.1. Роль засобів масової інформації як елемента сучасного інформаційного простору

В умовах початку ХХІ століття загальноприйнятним є факт, що ми живемо в епоху засобів масової інформації. До ЗМІ прийнято відносити радіо, телебачення, пресу – газети, журнали, книги, Internet, домашні відеоцентри, кіно- та звукові записи, відеотекст, комп'ютерні та інші канали зв'язку, рекламу тощо. Всупереч розповсюдженій думці, ЗМІ не є винаходом нового часу, їх історія поринає в історичну далечінь. Ще 59 року до нашої ери Юлій Цезарь запровадив одну з перших форм письмових новин, які мали назву «Щоденні події». Це був доволі складно написаний від руки аркуш новин, який розповідав про урядові події, громадські заходи, військові компанії, кримінальні події, страти злочинців, пожежі, повені тощо. Видання було доволі недешевим, воно мало суто цільове призначення – для губернаторів провінцій та приватним замовникам. У VIII столітті в Китаї почали друкувати газети у вигляді рукописів; вони інформували представників окремих прошарків населення про актуальні події, що відбувалися в імперії та за її межами. У форматі аркуша новин прототип газети з'явився в Європі в середині XV століття, коли в Німеччині ювелір Іоганн Гутенберг продемонстрував суспільству революційний винахід – друкарську машину зі змінними й рухомими літерами. В такому незмінному принципово вигляді газета дійшла до наших днів, набувши в подальшому різних форматів – радіогазета, відеогазета, «жива» газета тощо. Сьогодні, у час високорозвинутих технологій, часто використовується більш новий термін «медіа», який в перекладі з англійської мови означає – засоби, способи, а з латинської – посередник.

Отже, медіа – це таке собі інформаційне середовище для зберігання та передачі будь-якої інформації. Деякі науковці об'єднують ці два поняття, деякі – розмежують. Роль медіа в соціалізації має місце, проте вона може бути як слабкою так і сильною. В багатьох випадках батьки все ж залишаються основним агентом соціалізації дитини, проте існують теми, де медіа, зокрема телебачення, відіграють значну роль.

Подібний контекст обумовлює можливість припущення, відповідно до якого проблема впливу засобів масової інформації на глобальний суспільний простір є однією з найбільш актуальних в умовах сучасності. Теперішній світ неможливий без обміну інформацією та налагодження постійно діючих комунікацій між структурними елементами суспільства. В ролі посередників у суспільному діалозі виступають мас-медіа, які сьогодні є одним із потужних соціальних інститутів суспільної системи та значною потенційною силою, спрямованою на демократизацію та гармонізацію суспільних процесів. ЗМІ також є важливим засобом формування особистості, продукування рис гуманізму, толерантності, соціальної відповідальності та солідарності. Сьогодні стала очевидною перевага інформаційної складової людської діяльності над усіма іншими її формами та складовими. В сучасному світі інформація породжує нове знання, нові соціальні практики, модерні технології облаштування суспільного буття.

Сучасні дослідники підкреслюють, що під впливом інформаційно-комп'ютерних технологій у суспільстві руйнуються усталенні зв'язки, кордони, а також етнічні, релігійні, політичні та інші ідентичності. При цьому виникають досить ефемерні, нетривалі зв'язки, в системі яких відбувається знеособлення індивіда, дисоціація його в безмежному інформаційному просторі. З цього приводу американський учений М. Маклюен писав, що «засіб (або технологічний процес) нашого часу – електронна техніка – надає нові форми і перебудовує схеми соціального взаємозв'язку, а також кожен аспект нашого особистого

життя. Вона (техніка) живить і заохочує процес об'єднання й переплетіння людей, а тому не знаючи дії засобів комунікації, неможливо зрозуміти суспільні та культурні зміни. Тобто засіб трансформації суспільства виступає певною мірою змістом цієї трансформації» [36, с. 341].

Основним принципом організації взаємодій в інформаційному суспільстві є мережевий принцип. Як зазначає в своєму дисертаційному дослідженні І. Чайка «Мережевість – як новий спосіб соціальної структуризації, пронизує всі ієрархічні рівні соціальних систем, подекуди руйнуючи їх, але у більшості випадків зберігаючи традиційну структуру, залучаючи втім її компоненти до нових мережевих утворень, що ієрархічністю не характеризуються... У теоретичному аспекті актуальним стає питання щодо пошуку основ цілісності світової спільноти як соціального макросуб'єкта, функціонуючого в умовах інформаційного суспільства; та соціальні системи граничного рівня складності, що характеризується особливим способом структуризації, заснованим на принципі мережевості. Адекватною характеристикою такої цілісності виступити інформаційна єдність. Досягнення інформаційної єдності сприятиме завершенню становлення світової спільноти як сталого феномену і розкриє можливості для подальшого зростання її організаційної складності» [60, с. 1-2].

Доречно відзначити, що ЗМІ, взаємодіючи на основі прямих і зворотних зв'язків з аудиторією, соціальними інститутами, вирішують ряд завдань, що сприяють діяльності та подальшому розвитку цих інститутів. Саме в цьому і полягає понад завдання ЗМІ, їх суспільне призначення та авангардна функція. ЗМІ сприяють консолідації людства, що обумовлює актуальність поняття «інформаційна єдність», яка може бути розглянута в наступних аспектах:

- 1) як основа структурної єдності суспільства, що розглядається в контексті соціальної системи;

- 2) як нематеріальна форма існування історичної цілісності суспільства у форматі так званої «історичної пам'яті»;
- 3) як монолітний образ перспективного стану системи, до якого інформаційна єдність прагне в своєму розвитку;
- 4) як носій механізму генезису, становлення, функціонування та управління формуванням інформаційного виміру соціальної реальності;
- 5) як фінальна мета в процесі поступового збільшення ролі інформації в контексті суспільного діалогу задля набуття інформаційними процесами статусу самостійних;
- 6) як інформаційний потік, що поєднує не тільки учасників соціальних інтеракцій, що знаходяться в єдиному часово-просторовому вимірі, але й різні генерації населення, об'єднані вже згаданою «історичною пам'яттю», характерною для конкретного соціуму;
- 7) як механізм об'єднання різних культур, цивілізаційних типів, аксіологічних (ціннісних) систем.

Погоджуємося з думкою Т. Хлівнюк стосовно того, що діяльність ЗМІ залежить від багатьох соціально-політичних чинників, відтак – функції засобів масової інформації можливо визначити як такі, що апріорно когерують із функціями всіх інститутів суспільства та виокремити ті функції, які властиві лише ЗМІ. Головною метою сучасних ЗМІ «... є оперативне інформування окремих осіб, соціальних груп населення про події та явища у світі, в конкретній країні, в певному регіоні. Виконуючи вищезгадані функції, ЗМІ мають можливість досягати своєї основної мети діяльності. У науковій літературі існують неоднозначні точки зору щодо визначення рівня впливу ЗМІ на формування суспільної думки. Комунікація й інформування можуть носити безпосередній і опосередкований характер. Значного впливу ЗМІ здобувають завдяки своєму місцю в системі соціальної комунікації, відповідно в науковій літературі це питання знайшло відображення в моделях комунікаційного процесу» [59, с. 8].

Зазначимо, що на ранніх етапах соціалізації, у нашому випадку це стосується дітей молодшого шкільного віку, отримання нової інформації є найважливішим. Адже саме у цьому віці дитина отримує основні знання у процесі навчання в школі, у неї закладаються основи поведінки в суспільстві та необхідні для життя побутові навички. Дослідники зазначають, що для цієї категорії дітей одним із основних джерелом інформації є телебачення, а вже сьогодні і мережа Internet. Нажаль, книги, дитячі журнали вже відходять на другі позиції. Якщо проаналізувати продукцію, яку надає дітям українське телебачення, то можна спостерігати невелику кількість передач для дітей (у більшості – зарубіжних), мультсеріали (також зарубіжного виробництва). Така продукція, як правило, не є якісною, і мало несе в собі пізнавальної інформації. Звичайно, діти опановують Internet, роль якого для дитини молодшого шкільного віку двояка. Якщо таке опанування відбувається під наглядом батьків, а ще краще – разом з батьками, при цьому користувачі читають книги, журнали, грають в розвивальні ігри, дивляться «добре» дитяче кіно тощо, то це безумовно, позитивно впливає на соціалізацію дитини. Вона отримує багато інформації, як наукової, так і повсякденної, яка їм знадобиться у подальшому. Якщо ж дитина сама, без нагляду дорослих, проводить довгий час у мережі, то такі інформаційні «знання» не є прийнятними.

Таким чином, можна говорити, що в інформаційному просторі діти є реципієнтами, тобто в перекладі з латинської – той, хто щось приймає, отримує. Тобто дитина отримує «продукти» ЗМІ та є їх реципієнтом. Саме цей вислів стосується не тільки дитини, а й безумовно всіх громадян. Сучасні вітчизняні дослідники В. та Л. Башманівські наголошують, що «медіа є найефективнішим засобом налагодження діалогу у глобалізованому просторі, що сприяють формуванню потреб та інтересів особистості, визначають пріоритетні завдання, репрезентують досягнення світової культури, політики,

економіки, конструктивно впливають на становлення та розвиток свідомого представника суспільства. Набувають актуальності заходи, спрямовані на формування інформаційних смаків у реципієнта, підвищення його інтелектуального рівня та вироблення умінь і навичок користування медіа системами» [8, с. 21].

Проте можна зазначити, що у реципієнта ЗМІ окрім функції соціалізації, можливою є і так звана «втеча від реальності». Саме комп'ютерні ігри можуть привнести до такого наслідку як ескейпізм (англ. *escape* – втеча, відступ). Тому батькам, вчителям, керівникам гуртків необхідно контролювати дитину, обмежувати час для комп'ютерних ігор, їх зміст, емоційний фон, смислове наповнення, наслідки для культурного розвитку людини тощо. Дитина молодшого шкільного віку – споживач контенту комп'ютерних ігор, з власного бажання інтегрує себе у фантастичний, ефемерний, ірреальний світ, баналізує нагальні проблеми власного буття, вибудовує власний світ, насичений надуманими образами, фантастичними ситуаціями, безальтернативними колізіями, а також світ, який не має нічого спільного з тим простором, який оточує дитину та вимагає від неї аналітичних роздумів, критичного мислення, перспективного погляду.

Як зауважує І. Лещук «Аналізуючи вплив ЗМІ на процес соціалізації, треба мати на увазі те, що безпосереднім об'єктом дії потоку їх повідомлень є не стільки окремий індивід (хоча і він теж), скільки свідомість і поведінка великих груп людей, що являють собою аудиторію того чи іншого конкретного засобу масової комунікації – читачі однієї газети, слухачі певної радіостанції, глядачі тих або інших телеканалів, користувачі різних сайтів. ЗМІ можна розглядати як стрижень соціалізації у зв'язку з тим, що вони впливають на соціалізацію практично всього населення країни» [33, с. 79].

Окремої дослідницької уваги потребує проблема правової інтерпретації буття людини, в даному контексті – дітей молодшого

шкільного віку, в інформаційному просторі. Зокрема, у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка ратифікована Україною у 1997 році, прописано, що «кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів» [28, Ст. 10].

У той же час в Загальній декларації прав людини зазначено, що «кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, отримувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» [19, Ст. 19].

Взагалі кажучи, інформація – це феномен, який описує особливості структурної організації систем різного рівня складності та виступає свого роду контентом особливого роду внутрішньо-системних та міжсистемних інтеракцій, та – одночасно – невід’ємним компонентом процесів енергетичного та матеріального обміну. Інформація має генетичну властивість проявляти себе, реалізуючись в об’єктах матеріального світу. Механізм оформлення інформаційного рівня соціального розвитку співпадає у часі та просторі з процесом розвитку індивіда, який формується під впливом соціального середовища, в не останню чергу це стосується засобів масової інформації та комунікації. В умовах сучасності ключовою метою ЗМІ є оперативне інформування окремих осіб, соціальних груп і суспільства загалом про події та явища у глобальному світі, в конкретній країні, в певному регіоні. Виконуючи такі функції, ЗМІ мають можливість досягати своєї основної мети діяльності, зважаючи на те, що в третьому тисячолітті інформація перетворюється на понадважливий соціальний, політичний, економічний, юридичний та культурний ресурс.

Також слід зважати на те, що сучасне інформаційне суспільство обумовлює наявність розгалуженої комунікаційної мережі, яка створює так званий «кіберпростір», і впливає на діяльність державних структур влади. Дедалі більше інформація відіграє роль такого собі «світового упорядника», інституту регулювання суспільного життя, вирішальної сили впливу на життя локальних, регіональних і глобальних спільнот. Процес творення інформаційного простору стає не просто певною виробничою функцією, але постає в ролі ново буттєвої реальності. Таким чином, у процесі соціалізації відбувається утворення стабільних комунікаційних процесів, в кожному з яких виступає реальний партнер взаємодії. Комунікація у цьому випадку стає діалогічною, а її змістом є інформація, уособлена в просторі суспільного буття.

Кажучи про інформаційний простір, сучасні дослідники наголошують на тому, що «Це вже не геометричний і навіть не географічний образ світу, а скоріше метафора, якою можна позначити що завгодно, в тому числі й віртуальну реальність. Так, загальноживаними стали вирази «медіа простір», «радіо простір», «телевізійний простір», «кіберпростір», «інформаційний простір» тощо. Саме останній вираз став досить популярним серед учених, представників засобів масової інформації, політиків і т.д. в процесі широкого впровадження комп'ютерних технологій, хоча обіг, передача, отримання, збереження тощо інформації має досить тривалу історію. Більше того, інформаційний простір за своїм змістом і обсягом охоплює і медіа-, і радіо-, і теле-, і кібер- простір, оскільки ключовим елементом усіх цих просторів виступає інформація в різних її формах і виявах» [16, с. 5].

Взаємодію індивіда з інформаційним простором, соціокультурним простором, соціально-політичним простором і простором соціальних комунікацій показано на авторській схемі (рис.2.1.).

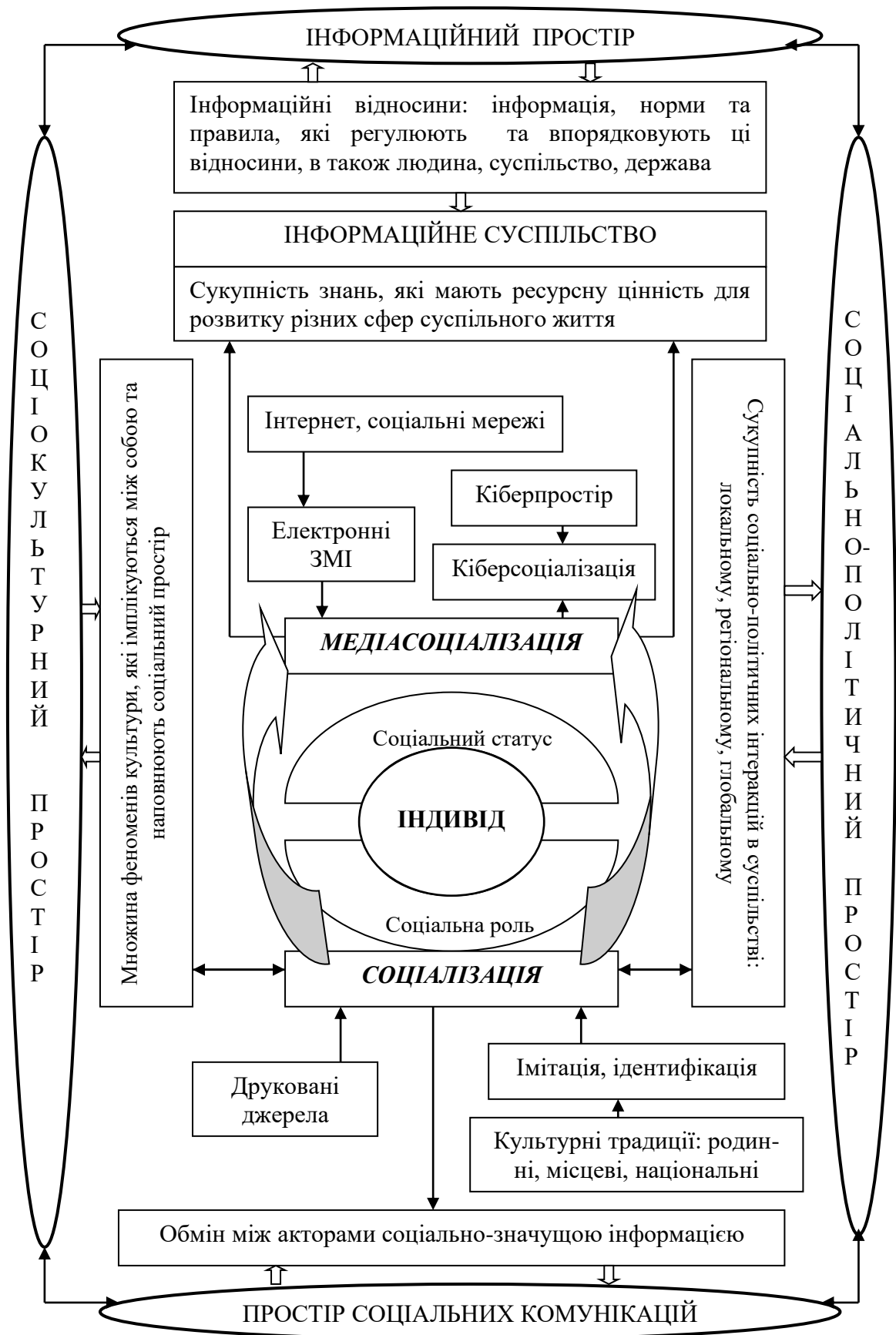

Рис. 2.1. Схема взаємодії індивіда з інформаційним простором, соціокультурним простором, соціально-політичним простором і простором соціальних комунікацій (авторська розробка)

Отже, роль засобів масової інформації як елемента сучасного інформаційного простору є безумовно важливою. Вони мають велике значення в процесі соціалізації людини, зокрема – дітей молодшого шкільного віку, формуючи особистість із достатнім рівнем соціальної активності, суспільної відповідальності та громадянської солідарності. В наступному блоці дослідження буде розглянуто комунікативний аспект соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасного інформаційного простору.

2.2. Комунікативний аспект соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасного інформаційного простору

Сучасний інформаційний простір безумовно неоднозначно впливає на всі сфери життєдіяльності людини, а люди різного віку мають неоднакові адаптаційні можливості: діти, а особливо молодші школярі, є найактивнішою групою використання нових і новітніх інформаційних технологій. Сучасний інформаційний простір як чинник соціалізації в інформаційному суспільстві впливає на соціальний статус людини, її фізичне здоров'я, психічний та соціальний розвиток, а при дестабілізації цих процесів ускладнюється і сам процес соціалізації особистості в цілому, провокуючи зсув до втрати соціального статусу, а в критичному аспекті – до прогресуючої маргіналізації. Зважаючи на це, вважаємо доцільним детально дослідити комунікативний аспект соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасного інформаційного простору.

Європейські учені, такі як Ш. Банаджі, А. Борн, Р. Віллет, Д. Гарр, С. Кранмер, вказують на те, що дослідження в області медіасоціалізації є досить значними, але здійснюються вони нерегулярно, відтак – окремі аспекти впливу новітніх медіа (комунікативний аспект) на дітей молодшого шкільного віку залишаються поза увагою дослідників,

оскільки основні наукові розвідки спрямовано на взаємодію в системі «Дитина – Система Інтернет». Науковці виділяють наступні смислові «порожнини» – це діяльність дітей у сучасному інформаційному просторі; медіаграмоність телевізійного перегляду й Інтернет користування; питання використання дітьми знань відносно поведінки в сучасному інформаційному просторі; необхідний рівень медіаграмонності [65].

Інша група дослідників, серед яких Е. Варра, Р. Волпі, М. Д'Амато, Н. Компаріні, А. Конталдо, П. Ланді, С. Маркантуано, Е. Мендуні, Ф. Піра, Р. Райнері, акцентують увагу на тому, що батьки і школа мають надзвичайний вплив на процес соціалізації дитини в сучасному інформаційному просторі. Також вони вказують на важливість певних лакун (прогалін) у процесі виховання: діти краще володіють навичками використання нових медіа, але не мають достатньо реального соціального досвіду, щоб уникнути негативних аспектів впливу на них ЗМІ; нові ЗМІ (медіа-ресурси) знижують соціалізуючу роль сім'ї; наразі недостатньо розроблені рекомендації для батьків щодо гармонізації процесу медіасоціалізації школярів у сучасному інформаційному просторі [66].

Із огляду на викладене вище стає очевидним, що від якості та ефективності процесу медіа-соціалізації дітей та їх подальшої адаптації, відповідно вимогам сьогодення, буде залежати їх особисте зростання та духовне піднесення, а також розвиток держави та національна безпека, найважливішою складовою якої є інформаційна безпека. Інформаційна сфера формує другу (соціальну) природу людини, на відміну від першої – біологічної; протиставляє їх одну одній: другу – вихідній (першій) природі, її силам, емоціям, афектам, інстинктам і пристрастям. Друга природа людини покликана «олюднити» їх, надати цивілізований, культурний характер. Як вказує О. Радзієвська «Інформація є першоджерелом та первинним ресурсом інформаційного суспільства.

Проте сама по собі інформація, її кількість та широкий доступ до неї – це лише частина успішності сучасного індивідуума. Невід’ємною умовою для гармонійного та комплексного розвитку людини в сучасному суспільстві, її духовного та розумового збагачення є вміння якісно та швидко опрацьовувати здобуту інформацію, трансформувати її у нові знання та використовувати ці знання для систематизації та оброблення нових даних, а також впровадження накопичених знань у практичне застосування» [46, с. 93].

Виходячи з того, що формування нових ідей у сфері інформатизації зумовлено, на нашу думку, не тільки внутрішніми проблемами й протиріччями медіа-системи, але, ширше – масштабними трансформаціями в культурному житті суспільства, змінами його інтелектуального стану, модернізацією моделей соціальної взаємодії з урахуванням нових цивілізаційних викликів. Це дає можливість інформаційній культурі розповсюджуватись в світовому просторі, долати бар’єри духовного відчуження, ставати зрозумілою, свідомо прийнятною в різних країнах на всіх континентах, для різноманітних соціальних груп, виконуючи, таким чином, функції об’єднання, координування та навіть (особливо в умовах сучасності) відкритого або прихованого контролю за життєпроявами світової спільноти. Трансформаційні процеси в умовах постіндустріального суспільства, а також пов’язане з ними глибоке проникнення інформаційних технологій в усі сфери людської діяльності, обумовило не тільки масштабні зміни в суспільному бутті, а й, на наше переконання, модифікації світогляду та світорозуміння, генерування нової комунікаційної стратегії локальної, регіональної та глобальної взаємодії.

Тут треба зазначити, що з латинської термін «комунікація» (communicatio) означає «зв’язувати, робити спільним». Вона (комунікація) має наступні форми інтерпретації: а) як засіб зв’язку усяких об’єктів духовного та матеріального світу; б) як засіб

спілкування – передача інформації від однієї людини до іншої; в) як процес передачі та обміну інформацією в суспільстві з метою міжособистісного взаємовпливу. Інтернет-простір є практично безграничним об'ємом формування специфічного різновиду комунікацій, а саме – Інтернет-комунікації. У новітніх умовах проблема використання соціальних мереж, які все більш і більш розповсюджуються в Інтернет-просторі, стала назрілою. Середовище, у якому спілкуються користувачі в мережі Інтернет, сучасні науковці називають неоднаково. Так за І. Розіною та Л. Щипіциною – це віртуальний простір, кіберпростір, соціокультурне, інформаційне та комунікаційне середовище, «комп'ютерноопосередкована комунікація», за О. Галичкіною та Т. Рязанцевою – це «електронне спілкування або комунікація». Віртуальний світ надає практично безмежні можливості знайомства з різними людьми, а це означає, що їм можна транслювати меседжі будь-якого контенту, на них можна впливати, з ними можна взаємодіяти, їм можна протистояти, їх можна об'єднувати тощо [50].

Як було вже зазначено, будь-який процес становлення особистості включає в себе надбання і засвоєння інформації, наданої суспільством у процесі цивілізаційного розвитку, здобуття навичок її практичного застосування для власного і суспільного зростання та засвоєння основних принципів і механізмів суспільних взаємовідносин. Молодші (й не тільки) школярі здобувають домінуючий масив інформації в умовах навчального закладу. Тобто, найважливішою ланкою у накопиченні знань з точки зору соціалізації людини є період її навчання у школі. Цей етап, наголошує О. Радзієвська «... вважається надзвичайно важливим у формуванні особистості дитини та є найбільш насиченим в інформаційному плані. Адже саме в цей час основними функціональними обов'язками індивідуума, які на нього покладені суспільством, є накопичення та засвоєння знань. З іншого боку, для цього етапу дорослішання характерне активне залучення навчальних та

освітніх інститутів держави на відміну від попереднього, де основну інформаційно-навчальну функцію було покладено на інститут батьківства. Через швидкі темпи розвитку технологій освітянська сфера, яка звикла апелювати до досвіду та статистичних даних попередніх періодів, не встигає впроваджувати новинки у навчальний процес. Не встигає також із напрацюваннями нових методичних основ, хоча розуміння того, що система освіти потребує нового бачення, існує вже давно» [46, с. 94].

Зміни, які несе з собою формування інформаційного середовища, актуалізують процеси інтенсивного пошуку адекватної відповіді історичним викликам, продукування ціннісних орієнтирів, які відображають наступність цивілізаційного розвитку. Ми вважаємо, що ці обставини зумовлюють необхідність наукового осмислення й обґрунтування таких завдань:

- визначення змісту і шляхів розвитку інформаційного середовища, суспільно значущих цілей, здатних поєднати ціле й частину, загальне й одиничне, суспільне й особисте;
- розроблення й обґрунтування конструктивної моделі інформаційного середовища, в якому транслятори та реципієнти інформації є об'єднаними апріорно співпадаючими інтересами, цілями, пріоритетами;
- переорієнтації суспільних інтенцій в інформаційному просторі від ідеалізації реального до реалізації ідеального;
- пошуку й наукового обґрунтування власного для кожного суспільства напрямку розвитку інформаційного середовища в умовах глобалізації світу, з орієнтацією на принципи, тенденції та контртенденції розвитку світового процесу.

У 2007 році Верховною Радою України було затверджено «Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки». Цей документ наголошує на тому, що інформаційна

грамотність в Україні ще розвинута недостатньо і саме це заважає розбудові інформаційного суспільства. Необхідно більш активно впроваджувати сучасні ІКТ (інформаційно-комунікаційні технології) у всіх галузях економіки, освіти, державного управління. Адже треба зауважити, що з часу прийняття даного документу, ситуація мало змінилася, хоча однією із стратегічних цілей держави було саме «забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості» та «захист інформаційних прав громадян» [21].

Як можна бачити, активне впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій в контент шкільної освіти сприятиме актуалізації комунікативного аспекту соціалізації дітей в умовах сучасного інформаційного простору. Є підстави стверджувати, що система освіти в Україні не вповні відповідає сучасним потребам сучасного інформаційного суспільства, не створює достатні умови для вільного доступу дітей молодшого шкільного віку до інформації та знань, не забезпечує достатнього рівня їхньої «інформатизованості» та провокує інформаційний диспаритет серед молодших школярів різних соціальних груп, мешканців різних регіонів і населених пунктів. Загальновідомо, що села і маленькі населені пункти страждають від низького рівня забезпечення інформаційними ресурсами. Інформаційна нерівність у доступі до інформації, необхідної для повноцінного розвитку та продуктивної соціалізації дитини, має бути подоланою, оскільки вона призводить до кризи поінформованості та суперечить нормам вітчизняного та міжнародного права.

Слід вказати, що серйозною перешкодою комунікативної складової соціалізації дітей є сучасні поведінкові стереотипи, зумовлені занадто раннім захопленням комп'ютерними технологіями – це «глісуюче» буття, «серфінгове» сприйняття реальності, прагнення

реалізувати віртуальне та віртуалізувати реальне, «лінійність» мислення тощо. Звичка дитини отримувати бажаний, «єдино вірний» та заздалегідь передбачуваний результат простим натисканням кнопки на клавіатурі комп'ютера знижує розумову активність дитини, позбавляє її необхідності тренування навичок раціонального, критичного мислення. Збільшення інтенсивності інформаційних потоків обумовлює поверхневі або навіть докорінні зміни принципів розвитку особистості дитини. Вітчизняні дослідники М. і Н. Максимови стверджують, що «ефективність соціального і педагогічного управління безпосередньо пов'язана з вирішенням проблем екзистенційного характеру. Зокрема, подолання негативних тенденцій формування масової культури суспільства споживання, усунення розривів соціальної взаємодії з глибинним буттєвим корінням, подоланням десуб'єктивізації знань і розмивання морально-сміслових орієнтирів. У зв'язку з цим, найважливішим науковим і практичним завданням стає усунення змістовних розривів між формально-технологічною та гуманітарною складовими інформаційно-комунікативного поля, а також розвиток методів і механізмів, що сприяють його гуманізації. З нашої точки зору, ключ до вирішення цього завдання лежить у розвитку творчого потенціалу дитини, який є підґрунтям розвитку рефлексії» [37, с. 261].

Варто зауважити, що специфічною функціональною характеристикою комунікативного аспекту соціалізації дітей в умовах сучасного інформаційного простору в її практичному форматі є комплексне, системне з'ясування й дослідження передумов, закономірностей і особливостей розвитку та ймовірних наслідків кризових явищ в системі соціалізації дітей, зокрема – дітей молодшого шкільного віку. У них тільки починає кристалізуватися образ світу та первинні складові світогляду, тому вони особливо вразливі щодо криз соціального устрою суспільства з його непередбачуваністю, стохастичністю та евентуальністю. Крім цього, низький рівень

соціалізації дітей в умовах сучасного інформаційного простору несе з собою виключно негативні тенденції – соціальну індиферентність, суспільну апатію, індивідуальний ескейпізм, звуження як індивідуального так і групового ціннісного простору, конверсію, корекцію або навіть заперечення традиційних національних цінностей, обмеженість духовних та підвищення матеріальних запитів.

Варто погодитися з думкою вітчизняного професора Б. Братаніча, який стверджує, що за допомогою системи Інтернет в освітньому просторі формується «... людина з еколого-ноосферною свідомістю, з позицій якої може бути здійснений перегляд масової культури під кутом зору цілісності людини та світу, культурної єдності світового людства. Таке завдання актуалізує відродження статусу фундаментального знання в освіті та розробку новітніх гуманітарних технологій, а з іншого боку – перегляд взаємозв'язків світу й людини під кутом зору постнекласичних цінностей. Це є особливо актуальним у контексті реалізації завдань, пов'язаних з тим аспектом соціалізації, який визначає ідентичність людини. Феномен ідентичності із усіх соціалізаційних аспектів найбільш повно відображає медіакультурні ризики та загалом дію факторів, що впливають на процеси соціальної самоорганізації у сучасному світі» [10, с. 226].

Логіка розгляду даної проблеми формує підхід, у рамках якого обґрунтованим є наступні твердження: Україна стає елементом кроскультурного простору, мультикультуралізму як проекту, який є фіналом постмодерної культурної програми в Європі. Постпостмодернізм, на думку О. Акименко «... пропонує концепт множинності, який централізує децентралізованого суб'єкта, збирає розсіяну ідентичність, дає підставу субкультурному діалогу, відроджує культуру на нових варіативних підставах. Проте в цих умовах питання про справжні українські цінності як підстави соціалізаційних процесів залишається на сьогодні без відповіді. Необхідно констатувати

відсутність народної культури. Якщо й простежуються деякі елементи народної культури, то вони, переважно, мають етнічний характер, майже всі фольклористичні. Стан переформатизації, в якому перебуває українське суспільство загрожує повною втратою Україною своїх стабільних культурних кодів, забуттю автентичної культури» [2, с. 384].

Отже, безумовної актуальності набуває дослідження впливу інформаційного простору (Інтернет-простору, медіа-простору) на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку. Розглянувши комунікативну природу соціалізації дітей молодшого шкільного віку в контексті сучасного інформаційного простору, в наступному блоці дослідження проаналізуємо соціально-психологічний дискурс змістового наповнення впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку.

РОЗДІЛ 3.
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС
ЗМІСТОВОГО НАПОВНЕННЯ ВПЛИВУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ
ІНФОРМАЦІЇ НА ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

3.1. Соціально-психологічні умови впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку

Як вже було зазначено у попередніх частинах дослідження, найбільш активно процес соціалізації відбувається у дитячому віці, оскільки саме в сім'ї та (до)шкільних виховних закладах дитина отримує той самий первинний соціальний тренінг, у контексті якого реалізується початковий контакт дитини з соціальними нормами, домінуючими в конкретному суспільстві, закладається підґрунтя соціальних норм, зразків та цінностей, які стануть для дитини свого роду «ниткою Аріадни» у пошуках індивідуальної самореалізації. Індивідуально-формуючим комплексом для сучасної дитини є школа, як специфічний простір набуття первинних навичок життя в суспільстві, як середовище активної соціалізації, яка відбувається, серед іншого, через вплив засобів масової інформації. Сучасна школа в Україні перестає бути традиційно адміністрованим закладом; сьогодні вона перетворюється на соціально-педагогічний комплекс, діяльність якого базується на, в першу чергу, інтересах і потребах дитини. Ключовою умовою розбудови нової школи як соціально-педагогічного комплексу є соціальне становлення та особистісне формування творчої особистості, орієнтованої на самопізнання, саморозвиток і самовдосконалення.

Відтак, неординарної актуальності набувають дослідження соціально-психологічних умов впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку. Даний контекст обумовлює можливість твердження, у відповідності до якого наряду з

інститутами та агентами соціалізації її процесуальна складова включає ще й засоби соціалізації, під якими розуміються конкретні форми взаємодії дитини з соціумом, за допомогою яких вона активно включається в суспільне життя і засвоює соціальний досвід. Під агентами соціалізації у даному контексті виступають усі канали, які забезпечують процес інтеграції індивіда в суспільство. Стосовно дітей, зокрема – школярів, агентами соціалізації є батьки, інші члени родини, однолітки, педагоги. Крім первинної соціалізації вчені – соціологи, психологи, культурологи, ед'юкологи – визначають і вторинну соціалізацію. Її агентами є формальні організації, урядові інституції, релігійні установи, навчальні заклади, державні інститути, засоби масової інформації. Традиційно вважається, що агенти первинної соціалізації більше впливають на людину в дитячому віці, а вторинної – у більш дорослому. Але в сучасному світі агенти вторинної соціалізації, зокрема – ЗМІ, здійснюють свій вплив (як позитивний так і негативний) із молодшого віку наряду з агентами первинної соціалізації. Одна з причин, як бачиться, в тому, що вже у віці 5-6 років діти доволі активно починають занурюватися в Інтернет-простір, стаючи з надзвичайною швидкістю його заручниками. Діти стають комунікантами соціальних мереж і це також активно впливає на їх соціалізацію.

Особливостями інтернет-комунікації сучасні вітчизняні науковці вважають «... віртуальність, інтерактивність, гіпертекстуальність, глобальність, креативність, анонімність, фрагментарність, мозаїчність. При цьому вони звертають увагу на трансграничний характер комунікації користувачів в Інтернеті (невизначеність числа анонімних користувачів та масштабів поширення інформації), високу мобільність комунікантів (як окремої людини, так і соціальних систем, соціальних інститутів), змінність ієрархічного порядку поширення інформації (з вертикального, з домінуванням одного з суб'єктів, до рівноправного), двосторонність» [12, с. 449].

Також сучасні дослідники фокусують увагу на появі в науковому дискурсі нового поняття, що характеризує процес комунікативної глобалізації, а саме – віртуальна комп'ютерна соціалізація або кіберсоціалізація. Кіберсоціалізація людини – це соціалізація особистості в кіберпросторі: це процес змін структури та змісту самосвідомості особистості, що відбувається під впливом і в результаті користування нею сучасних інформаційних та комп'ютерних технологій у контексті індивідуальної життєдіяльності. У процесі кіберсоціалізації у людини (особливо у дитини) виникає розгорнутий ряд нових очікувань та прагнень, а також інтересів, мотивів, цілей, потреб і установок; форм психологічної та соціальної активності, пов'язаних безпосередньо з кіберпростором – фактично новим віртуальним простором людини, в даному контексті – дитини [15].

Необхідно вказати, що в умовах сучасної української держави психологічна наука, педагогічна наука та соціологія висвітлюють доволі широке коло питань щодо соціально-психологічних умов впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей, а саме: з теорії та практики впливу ЗМІ у зарубіжних країнах, підготовки дітей молодшого шкільного віку до впливу на них ЗМІ – як позитивного так і негативного, моральний аспект вказаного впливу, виховання дитини в умовах прогресуючого впливу на них ЗМІ, діяльності інституту соціалізації, сутності закономірностей взаємодії дітей та агентів соціалізації, педагогічної культури батьків, підготовки дітей до відповідального громадянства тощо. Досвід новітньої історії яскраво свідчить, що навіть діти з так званих благополучних родин, де виховна роль батьків знаходиться на високому рівні, негативний вплив ЗМІ та залежність дитини від інформаційного «засилля» мають реальні прояви, що може в подальшому призводити до руйнівних процесів не тільки у власному житті, але й у суспільстві загалом. При підвищенні питомої ваги таких людей у майбутньому ми можемо спостерігати різного роду

соціальні деструкції. Разом із цим продовжують спостерігатися нові форми асоціальних та антисоціальних проявів, що зумовлюють як пошук нових шляхів соціалізації дітей, так і пошук нових превентивних засобів щодо запобігання подібних проявів.

Результатом розмислів українських учених щодо особливостей соціалізації дітей в умовах трансформації суспільства є положення, зокрема, про те, що в умовах сучасної інформаційної культури засобами виховання стають практично будь-які факти особистого життя дитини, що викликають сильні емоціональні стани та провокують потребу виявляти й застосовувати власний соціальний досвід. Дітей, зокрема молодших школярів, необхідно включати у «дорослий» життєвий простір, їм слід пропонувати паритетне, відповідальне та перспективне партнерство, а також стимулювати потребу у співробітництві в загальному просторі соціалізації. Для того, щоб забезпечити справжнє дорослішання, а не пристосування до випадкових обставин і сумнівних цінностей, потрібно організовувати позашкільний простір, певним чином позбавивши впливовості «школоцентризму» [1].

Іншими словами, сучасна дитина має практично необмежену можливість швидко отримувати інформацію за допомогою Інтернету, який, у свою чергу, кардинально – позитивно або негативно – змінює процес соціалізації дитини. Найактивнішими користувачами Інтернет-простору в умовах сучасності є діти, а цей вік, із позиції соціальної та вікової психології, в онтогенезі (індивідуальному розвитку) є одним із найскладніших. Від того, наскільки дитина соціалізується в цей період, залежить її подальша інтеграція в суспільство. Вплив Інтернету, як мегафактора соціалізації дітей, є неоднозначним і перспективно варіабельним, адже віртуальний простір, з одного боку, уможливорює доступ дитини до цінностей інформаційного суспільства, а з іншого – діти, в силу вікових особливостей, можуть ставати заручниками Інтернету, а в подальшому – проявляти віктимну або девіантну поведінку,

та навіть виявляти схильність до суїцидальних проявів. Достатньо пригадати популярну на початку 2000-х років гру «Синій кит», якою було охоплено мільйони дітей в усьому світі: в процесі гри геймер поступово наближався до вимоги вчинити самогубство та вже не міг протистояти запрограмованому танатогенному (такому, що спонукає до смерті) імперативу.

Аналіз наукових праць сучасних дослідників (В. Бадер, М. Вашуленко, О. Ябурова) дозволяє визначити «... чотири групи правил, що складають комунікативну культуру: правила комунікативного етикету, узгодження комунікативної взаємодії з культурними світами, самопрезентації. Аналіз досліджень інших учених дозволив виокремити декілька умов розвитку комунікативної культури: соціалізація учнів і доручення їх до соціальних цінностей, реалізація принципу введення в самобутні культурні світи, діалогічність навчального співробітництва. Позитивність занять визначається переходом із системи навчальних дій у творчу діяльність. Створюються умови для розвитку уявлення, творчих здібностей, тому важливим стає ще й рефлексія діяльності, що забезпечує подальший розвиток особистості в інноваційному та традиційному інформаційному середовищі» [9, с. 209].

Відтак, не буде перебільшенням сказати, що саме комп'ютер став для дитини чи не єдиним засобом інформації та комунікації: в розряд анахронізмів відходять друковані джерела – книги, газети, журнали. Зокрема книга, ще 20-30 років тому була незмінним супутником дитини, вона виконувала необхідні для будь-якого продукту культури функції – розважальну, пізнавальну, виховну. Сьогоднішній школяр знайомий із книгою хіба що у вигляді підручника, читання паперових видань стає вже субкультурою, навіть яскраві ілюстровані журнали не користуються популярністю. Книга визначально є джерелом знань та життєвого досвіду, особливо в рамках навчального закладу, тому постає

необхідність стимулювання активності шкільного бібліотекаря у процесі гармонізації медіасоціалізації дітей молодшого шкільного віку, оскільки саме він у змозі розвинути у дитини ціннісне ставлення до книги, як джерела знань. Комп'ютер, гаджет, планшет під'єднані до світової мережі, створюють для дитини той самий коннект-простір, у якому вона долучається до (псевдо)культури, знайомиться з іншими комунікантами, реалізує власні емоції, засвоює норми спілкування, формує сленгове мовлення, загалом кажучи – живе, творить та розвивається.

Крім комп'ютерних технологій, у якості ЗМІ для дітей, сучасні українські дослідники наголошують на ролі телебачення та радіо. Як стверджує В. Москаленко, надзвичайно важливим є соціально-психологічний вплив у середовищі, створеному засобами масової інформації – з цим важко не погодитись. Радіо, телебачення, друковані видання та Інтернет – все це засоби такого впливу, які в умовах глобалізації світу несуть у собі «колективне навантаження». Таке середовище, підкреслює учений, позбавлене індивідуалізації та разом із цим впливає на кожного індивіда окремо, де б він не знаходився. Особливо актуальними є телебачення та Інтернет, які на думку В. Москаленко володіють особливим потенціалом впливу як на свідоме, так і підсвідоме людини. Підкреслюється, що засобами психологічного впливу виступають переконання, навіювання, наслідування та психологічне зараження [40].

Із урахуванням даної закономірності особливого значення набуває теза про те, що інтеграція дітей у культуру XXI століття відбувається за умов надзвичайно насиченого інформаційного простору в системі сучасних полікультурних комунікацій. Кардинально змінюється світосприйняття дитини, вона живе у світі «цифри» – технологічних символів і знаків, у світі динамічно розширюваної медіа-культури. І тут постає проблема не тільки для дитини, але й для «дорослого» оточення – батьків, вчителів, шкільних психологів, соціальних педагогів. Для того,

щоб спілкуватися з підлітком однією мовою, вони повинні бути готовими до впровадження соціальних і технічних інновацій, здатними використовувати сучасні методики, нові освітні та інформаційні технології. Безумовно треба враховувати соціально-психологічні умови впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей. Навчити дитину, яка потрапляє до медіасередовища, орієнтуватися в ньому, розрізняти небезпеки, формувати навички обробки й аналізу інформації, отриманої з різноманітних джерел, критично ставитися до змісту інформації – є одним із актуальних завдань сучасного освітнього закладу. З цього приводу чимало батьків, педагогів і науковців замислюються над тим, як саме має дитина увійти в інформаційний простір для комунікацій, спілкування, маніфестації власних поглядів, доручення до основ світової та національної культури.

Узагальнюючи результати творчих розмислів учених щодо соціально-психологічних умов впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей, Г. Кошонько наполягає на тому, що суспільство перехідного періоду базується на принципово новому типі відносин, в основі якого – засади розвитку вільної індивідуальності. Головним соціальним ресурсом у цьому процесі «... стає знання, інформація, інтелект, а найважливішу роль у суспільстві тепер відіграє «виробник інформації». Засоби масової інформації є одним з найважливіших факторів сучасної соціалізації. Сучасні ЗМІ займають в свідомості людини велике місце і є значним соціалізуючим потенціалом суспільства, тому необхідно вимагати відповідальності у спеціалістів і відповідних інстанцій. Активно формуючи культуру, засоби масової інформації мають певну специфіку впливу на молодь. Не завжди враховуються особливості молодіжної аудиторії, відмінності інтересів різних груп молоді, віковий, професійний, національний фактор, форма і методика подання інформаційного матеріалу» [32, с. 213].

Логіка розгляду розв'язуваної проблеми формує підхід, у рамках якого обґрунтованими є наступні висновки:

1. Із появою мережі Internet глобальна соціальна система набула властивостей універсального засобу масової інформації та комунікації, завдяки якому прогресивно змінюється контент наукових досліджень, технічних розробок, культури і, крім цього, продукуються й трансформуються адекватні викликам часу нові парадигми інформаційного суспільства, що є безумовно актуальним у контексті соціально-психологічних умов впливу ЗМІ на процес соціалізації дітей.

2. Визначальною відмінною рисою сучасного інформаційного простору є плюралізм, тобто безумовне прийняття одночасного співіснування різноманітних, почасти контрадикторних точок зору; в контексті соціально-психологічних умов впливу ЗМІ на процес соціалізації дітей цей аспект може, на нашу думку, визначатися як відсутність авторитаризму й диктату в процесі соціалізації дітей молодшого шкільного віку, орієнтація в реалізації цілей і змісту соціалізації на конкретні, актуальні та продуктивні умови індивідуального розвитку.

3. Необхідним бачиться оптимальне співвідношення між локальним і глобальним для того, щоб дитина, соціалізувалася в суспільстві, формувалася як патріот своєї країни, усвідомлювала складні реалії сучасного світу, була адаптованою до цього світу, здатною нести власну частину відповідальності за нього; була, загалом кажучи, не тільки громадянином держави, але й громадянином світу.

Базуючись на викладених вище теоретичних візіях, у наступному блоці дослідження пропонується авторське соціальне дослідження впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку.

3.2. Соціальне дослідження впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку

Методологічні підходи до вивчення процесу соціалізації дітей під впливом ЗМІ, структури цінностей, потреб та соціальних проблем у сучасному світі концептуалізуються в тому, що конкретну соціальну групу – дітей молодшого шкільного віку необхідно розглядати з урахуванням конкретних умов та особливостей соціального середовища, в якому вони живуть, усвідомлюючи неоднозначність, динамічність, нешаблонність та поліваріантність цього середовища. Адже соціокультурні реалії сьогодення об'єктивно задають нові параметри перебігу соціалізації, висувають до її суб'єкта інші вимоги щодо формування нових моделей соціальної поведінки та конструювання внутрішньої системи цінностей. Наряду із загальними проблемами дітей молодшого шкільного віку треба виокремлювати ті, що є властивими саме цій специфічній соціальній групі, відповідно до її ролі та статусу в суспільстві.

У даній частині роботи буде представлено соціальне дослідження впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку. Задля продуктивної реалізації поставлених дослідницьких завдань необхідним вбачається дотримання принаймні двох ключових умов: по-перше, обов'язковим є диференційований підхід до досліджуваної групи, він має відбиватися на всіх етапах соціального дослідження – від розробки програми і формування гіпотез до викладення узагальнюючих висновків і рекомендацій; по-друге, потрібно забезпечити суб'єкт-суб'єктний підхід у вивченні взаємозв'язків між досліджуваною групою та суспільством, між досліджуваною групою та різноманітними інститутами соціалізації, між досліджуваною групою та іншими соціальними групами.

Отже, у даній частині роботи ми поставили за *мету* проведення соціального дослідження впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку, більш конкретно – нашим *завданням* є спростування або підтвердження гіпотези щодо вирішальної ролі ЗМІ в процесі соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасного вітчизняного навчального закладу.

Традиційно в межах соціального дослідження вивчаються та аналізуються факти та явища соціальної життєдіяльності суспільства. В сучасних умовах при проведенні соціального дослідження необхідною є інформація, за допомогою якої будуть узагальнені конкретні аспекти життя певної соціальної групи, супутні проблеми та особливості, сприятливі чинники та різного роду контртенденції. Основним джерелом отримання інформації слугують соціальні дослідження, що носять комплексний та багатоплановий характер, та спрямовані на вивчення та аналіз соціальних процесів у конкретному контексті, а також на розв'язання проблем, пов'язаних зі змінами в соціальній системі суспільства та в структурі суспільної свідомості. Метою соціального дослідження є вивчення суспільної думки, експектацій (очікувань), переконань, вірувань, цінностей, преференцій та орієнтацій щодо різноманітних питань суспільного життя.

Мета дослідження – визначити ступінь впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку, а також спростувати або підтвердити гіпотезу про вирішальну роль ЗМІ в процесі соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасного вітчизняного навчального закладу .

У якості **об'єкта соціального дослідження** обрано загальноосвітній заклад I – II ступенів №8 міста Херсон. Охопити всі аспекти тематики впливу ЗМІ на процес соціалізації дітей у сучасній Україні в межах студентської роботи практично неможливо зі зрозумілих причин (певна інформаційна «закритість» навчальних

закладів щодо безпосередніх контактів, конкретність дослідницької мети, обмеженість дослідницьких ресурсів на рівні студентської роботи), тому увагу сфокусовано на окремому навчальному закладі. Особливості впливу ЗМІ на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку проаналізовані на базі *фокус-групового дослідження* (ФГД) з 15-ма учнями 2, 3 і 4 класів вказаного загальноосвітнього закладу. Для проведення інтерв'ю було запрошено по 5 учнів з чотирьох класів методом випадкового відбору.

Доречно зазначити, що фокус-група є якісним методом досліджень, специфіка якого полягає у проведенні групового інтерв'ю (дискусії) з метою з'ясування мотивів, інтенцій та преференцій людей у межах конкретної дослідницької теми. Фокус-група – це інтерв'ю, яким передбачено наявність модератора, основне завдання якого – отримати у процесі інтерв'ю відповіді на поставлені питання. Незайве нагадати, що метод фокус-груп або фокусоване інтерв'ю вперше було застосовано американськими соціологами Р. Мертоном і Р. Кендаллом ще 1944 року в тексті підручника «Фокусоване інтерв'ю». До переваг фокус-групи можна віднести:

- а) швидкість збору даних порівняно з традиційним інтерв'ю;
- б) варіативну структуру, можливість зафіксувати увагу на обговоренні спорадично виникаючих питань, або таких, що викликають складність обговорення та вирішення;
- в) спонтанність реакцій респондентів – вони висловлюються у вільній формі, не соромляться власних думок, відчувають себе здатними відповідати на конкретні, чітко сформульовані питання;
- г) відчуття безпеки респондентів – вони знаходяться в рівних умовах, не соромляться оточуючих, не бояться виглядати невігласами в будь-яких обговорюваних питаннях;
- г) явище так званого ефекту «snow ball» (англ. – сніговий ком) – відповідь одного респондента викликає реакцію другого, відповідь

другого – реакцію третього і так далі, в результаті кількість відповідей зростає і серед них збільшується кількість «раціональних зерен»;

д) стимулювання – в умовах цікавих, змістовних відповідей у інших респондентів виникає бажання висловити власні думки та озвучити свої розмисли.

Якщо казати про ефективність фокус-групи, то сучасні дослідження свідчать про те, що в процесі дискусії людина почуває себе більш впевненою, коли знаходиться у більш-менш знайомій групі. Цей метод дозволяє досягти рівня більш глибокої інформації від респондента в порівнянні з індивідуальним інтерв'юванням. Так, серед групових методів, де використовується метод фокус-групових дискусій, за даними української соціологічної компанії «SOCIS», найбільш результативними є такі: *міні-групи* – у дослідженні беруть участь 4-6 респондентів, що дає шанс отримати від них повну інформацію глибинним інтерв'юванням; *номінальна група* – використовується в конфліктних ситуаціях між респондентами, у цьому випадку учасникам рекомендується відповідати на питання, слухати, доповнювати, але не рекомендується групове обговорення та обговорення один з одним; *конфліктна група* – це група складається з людей, у яких виявлені супротивні погляди; *креативна група* – складається з творчих людей, для симулювання та заохочення творчих ідей та планів респондентів; *брейнстормінг* – різновид креативної групи, де як правило застосовують «метод мозкового штурму»; *десантні групи* – фокус-група з моделюванням стандартних життєвих ситуацій; *Delphy-групи* – прогнозування респондентами своїх власних очікувань у певній галузі.

Форма дослідження – проведення групового інтерв'ю з метою накопичення нарративного матеріалу для подальшої оцінки ситуації щодо впливу ЗМІ на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку. Задля ефективності роботи у фокус-групі методом квотної вибірки

з усіх учнів молодшої школи було обрано 10% наявної кількості учнів. Відтак, фокус-групу було сформовано у кількості 15 осіб (5+5+5).

Інструментарій дослідження: для організації ФГД не проводилося традиційного скрінінгу (англ. – відбір, сортування), оскільки учасники за віком та соціальною роллю відповідають необхідним особливостям даної фокус-групи. Було розроблено гайд («план-провідник») фокус-групового інтерв'ю, який містить три тематичні блоки. За домовленістю із членами групи відповіді записувалися тільки на папері, без застосування аудіо- та відеотехніки. Медіатор попередив, що участь у дослідженні не порушує прав учасників дослідження та не становить загрози для їхньої фізичної та психологічної безпеки.

Блок перший. Засоби масової інформації в житті дітей молодшого шкільного віку.

Медіатор ставить питання – *«Яку роль у вашому житті відіграють засоби масової інформації?»*. При цьому медіатор пояснює, що входить у поняття ЗМІ, якими вони є в сучасних умовах, після цього надає школярам можливість висловитись.

Дайджест відповідей (складено дослідником). «ЗМІ мають значення в моєму житті тільки в комп'ютерних новинах. Але я ними не дуже цікавлюсь. Це справа дорослих» – заявив Ігор А. (2 клас). Подібну думку озвучили ще 4 учнів класу. «Я не дуже чітко уявляю, що таке засоби масової інформації. «Для того, щоб дізнатися про щось, я користуюся комп'ютером, або питаю у батьків» – висловився Антон У. (3 клас). Подібну думку озвучили ще 5 учнів класу. «Засоби масової інформації – це для мене телебачення та комп'ютер, інколи слухаю радіо, коли їду з батьком в машині; більше ніяких джерел інформації для мене не існує» – так висловився Тарас В. (4 клас).

Блок другий. Роль комп'ютерних технологій та соціальних мереж у житті молодшого школяра.

Медіатор ставить питання – *«Яку роль у вашому житті відіграють комп'ютерні технології та соціальні мережі?»*. При цьому медіатор пояснює, що входить в поняття «соціальні мережі», якими вони є в сучасних умовах, після цього надає школярам можливість висловитись.

Дайджест відповідей (складено дослідником). «Я, можна сказати, живу в соціальних мережах. На мою думку, сьогодні не можна уявити життя без них» – так висловився Захар К. (2 клас). Подібну думку озвучили ще 5 учнів класу. «Якщо не враховувати людей, із якими я спілкуюсь, то засоби масової інформації для мене – це телебачення та комп'ютер, радіо я не слухаю, газет не читаю, книжки інколи читаю, але це інше, ніж засоби масової інформації; соціальні мережі для мене мають не дуже важливе значення» – так висловились Дарина Ц. Подібна думка була єдиною в класі. «Комп'ютерні технології – головне в житті сучасної людини. Для мене, як для учня четвертого класу, важливі і технології і соціальні мережі – в них можна спілкуватися, обмінюватися інформацією, знайомитись, грати. Я не уявляю життя без комп'ютера та соціальних мереж, я думаю, що їхня роль в моєму житті буде щодалі зростати» – таку думку висловив Кирило С. (4 клас). Подібну думку озвучили ще 7 учнів класу.

Блок третій. Роль засобів масової інформації (у тому числі – комп'ютерних технологій та соціальних мереж) у процесі входження дітей молодшого шкільного віку в суспільне життя.

Медіатор робить вступ щодо соціалізації дітей, пояснює, відповідно до вікової категорії, сутність цього процесу та підводить респондентів до відповідей на запитання: *«Яке значення мають засоби масової інформації (у тому числі – комп'ютерні технології та соціальні мережі) у процесі входження моєї особистості в суспільне життя?»*

Дайджест відповідей (складено дослідником). «Напевно комп'ютерні технології та соціальні мережі допомагають мені входити у

доросле життя – я починаю розуміти, які стосунки переважають у суспільстві, як реагувати на ті або інші життєві ситуації» – так відповів Павло Р. (2 клас). Подібну думку озвучили ще 4 учнів класу. «Моє шкільне життя й не тільки шкільне, доводить – без комп'ютерних технологій та соціальних мереж дитина буде не розвиненою, вона ніколи не буде нормальним членом суспільства, не зможе оволодіти професією, не знайде порозуміння з іншими» – заявив Пилип А. (3 клас). Подібну думку озвучили ще 5 учнів класу. «Безумовно комп'ютерні технології та соціальні мережі допомагають мені зрозуміти сучасне життя та входити в нього. Так, є книги – але їх зараз мало хто читає, хіба що по шкільній програмі. Є журнали – там можна подивитися малюнки або комікси. Радіо можна слухати тільки як фон, воно розважає дорослих і старих людей: дає їм інформацію для обговорення. Можна сказати, що комп'ютерні технології та соціальні мережі відіграють провідну роль у процесі входження особистості в суспільне життя: вони дають усю необхідну інформацію, допомагають запобігати різним небезпекам» – так висловила Аліна Ч. (4 клас). Подібну думку озвучили ще 3 учнів класу.

Проведене дослідження дозволило зробити наступні **висновки**.

Аналіз дайджеста відповідей по *першому* блоку продемонстрував наступне: 5 респондентів вважають, що ЗМІ мають значення в житті молодшого школяра тільки в комп'ютерних новинах. Але вони ними не дуже цікавляться, це справа дорослих. 6 респондентів не дуже чітко уявляють, що таке засоби масової інформації. Для того, щоб дізнатися про щось, вони користуються комп'ютером, або питають у батьків. Комп'ютерні технології – головне в житті сучасної людини. 5 респондентів вважають, що засоби масової інформації – це телебачення та комп'ютер, інколи вони слухають радіо, більше ніяких джерел інформації для них не існує.

Аналіз дайджеста відповідей по *другому* блоку продемонстрував наступне: 6 респондентів заявили, що вони живуть в соціальних мережах і сьогодні не можна уявити життя без них. 1 респондент заявив, що без урахування людей, із якими він спілкується, засоби масової інформації для нього – це телебачення та комп'ютер, радіо він не слухає, газет не читає, книжки інколи читає, але це інше, ніж засоби масової інформації; соціальні мережі для нього мають не дуже важливе значення. 8 респондентів наголосили на тому, що комп'ютерні технології – головне в житті сучасної людини. Для них важливі і технології і соціальні мережі – в них можна спілкуватись, обмінюватися інформацією, знайомитись, грати. Опитані не уявляють життя без комп'ютера та соціальних мереж, вони думають, що роль їх в житті школярів буде щодалі зростати.

Аналіз дайджеста відповідей по *третьому* блоку продемонстрував наступне: 5 респондентів наголосили, що комп'ютерні технології та соціальні мережі допомагають їм входити у доросле життя – вони починають розуміти, які сосунки переважають в суспільстві, як реагувати на ті або інші життєві ситуації. 6 респондентів вказали, що шкільне життя й не тільки шкільне, доводить – без комп'ютерних технологій та соціальних мереж дитина буде не розвиненою, вона ніколи не буде нормальним членом суспільства, не зможе оволодіти професією, не знайде порозуміння з іншими. 4 респондентів вказали, що комп'ютерні технології та соціальні мережі допомагають їм зрозуміти сучасне життя та входити в нього. Так, вважають вони, є книги – але їх зараз мало хто читає, хіба що по шкільній програмі. Є журнали – вони мають тільки розважальний характер. Радіо можна слухати тільки як фон, воно для дорослих і старих людей – дає їм інформацію для обговорення. Комп'ютерні технології та соціальні мережі відіграють провідну роль в процесі входження особистості в суспільне життя:

вони дають усю необхідну інформацію, допомагають запобігати різним небезпекам – так висловились опитані учні четвертого класу.

Результатом наведеного вище дослідження стали *рекомендації для соціальних педагогів і психологів* загальноосвітніх закладів. Пропонуємо план реалізації соціально-психологічного супроводу медіасоціалізації дітей молодшого шкільного віку. При цьому під медіасоціалізацією розуміємо соціалізацію дітей молодшого шкільного віку під впливом засобів масової інформації. В такому контексті пріоритетними виховними завданнями вбачаються наступні:

1. Реалізація особистісно-орієнтованого підходу в навчально-виховному процесі, залучення до національної та світової культури, збереження духовного та фізичного здоров'я, виховання патріотизму, громадських чеснот, забезпечення педагогічних умов для соціалізації школярів, виховання в них соціальної компетентності.

2. Створення відповідних умов для розвитку інноваційної діяльності, педагогічні ініціативи, запровадження компетентнісного підходу, моніторинг процесу модернізації управління, створення здоров'язберігаючого простору в навчальному закладі, упровадження в навчальних процес інноваційних технологій.

3. Впровадження системи валеопедагогічної кваліметрії здорового способу життя, впровадження інноваційних форм та методів у навчально-виховний процес, розробку технологій формування толерантного ставлення до різних груп населення, вирішення проблеми соціалізації учнів у інформаційному суспільстві.

Аналіз документації школи, перевірка її сторінки в Інтернеті та спостереження дали змогу визначити, що школа має власний сайт, але у школі відсутні власне радіо чи телебачення. Є власна газета, але у її випуску не беруть участі діти молодшого шкільного віку, а зміст газети не розрахований на учнів початкової школи, не висвітлюються події, пов'язані з початковою школою (окрім першого та останнього дзвоників

та загальної інформації про навчально-виховну роботу). Отже, діти молодшого шкільного віку не залучені до шкільної преси, до її випуску та споживання.

У плані реалізації *соціально-психологічного супроводу* медіасоціалізації дітей молодшого шкільного віку виділимо наступні пункти:

1. Підготовка соціальних педагогів до медіасоціалізації дітей молодшого шкільного віку в сучасному інформаційному просторі. Діяльність соціальних педагогів реалізується за допомогою як теоретичних, так і практичних методів та форм роботи, а саме – лекцій, дискусій, бесід, практичних занять. Соціальні педагоги мають виступати основними суб'єктами соціально-педагогічного супроводу, оскільки соціальний педагог школи покликаний вирішувати ключові соціально-педагогічні проблеми.

2. Для розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку доцільно використовувати різноманітні соціально-педагогічні методи та форми. Піднявши до високого рівня соціальну компетентність у дітей молодшого шкільного віку, можливо попередити негативні наслідки використання ЗМІ та посилити їх позитивні впливи на соціальний розвиток дитини. Пропонуємо використання різноманітних (бібліотерапія, арттерапія, казкотерапія, ігротерапія тощо) інтерактивних форм та методів розвитку соціальних знань, навичок, поведінки та цінностей з урахуванням їх психовікових особливостей.

3. Рекомендується проведення віртуальних екскурсій по видатних музеях України та світу, тренінгові вправи, медіазнайомства, відвідування віртуальних бібліотек тощо; застосування таких форм як медіаосвіта, вебінар, SWOT-заходи, круглий стіл, «мозковий штурм», дискусія, метод кейсів, рольова гра «Віртуальний та реальний світ», віртуальний майстер-клас, віртуальний квест, групова робота «Мадрівка в країну учбових ігор», презентація «Моя мала батьківщина», воркшоп,

бесіда-візуалізація «Світ медіа», конкурс малюнків «Мій світ», бесіда-візуалізація «Мистецький Херсон», лекція-візуалізація «Природа Херсонщини», дискусія-візуалізація, віртуальна екскурсія, коучінг-сесія, педагогічна майстерня тощо.

4. Комплекс заходів у рамках соціально-психологічного супроводу дітей молодшого шкільного віку у процесі їх медіасоціалізації має передбачати:

а) поглиблення соціальних знань школяра відносно його соціальної ролі, дорослих, однолітків, малої батьківщини, нових медіа та ігрової діяльності;

б) ознайомлення з позанавчальною діяльністю школи;

в) ознайомлення дітей молодшого шкільного віку зі специфікою діяльності всіх елементів сучасного інформаційного середовища школи;

г) для дітей молодшого шкільного віку має бути активним закріплення соціальних знань та розвиток соціальних цінностей щодо соціальної ролі ЗМІ у (поза)навчальній діяльності.

У якості підсумку можна зазначити, що в процесі реалізації системи соціально-психологічного супроводу медіасоціалізації дітей молодшого шкільного віку у сучасному інформаційному просторі мають використовуватись різноманітні форми і методи, які відповідають загальній стратегії впливу засобів масової інформації на процес соціалізації дітей молодшого шкільного віку. В сучасних соціокультурних умовах ЗМІ треба кваліфікувати як специфічний чинник соціалізації, що зумовлює концептуалізацію нового поняття – «медіа соціалізація», котре трактується як один із вирішальних компонентів процесу соціалізації індивіда, зокрема дітей молодшого шкільного віку. Соціалізація реалізується під впливом ЗМІ в сучасному інформаційному суспільстві; вона визначається як результат керованої соціалізації дитини, як розвиток соціальної компетентності та залежить

від організації процесу медіасоціалізації дітей молодшого шкільного віку з боку суспільства, як найближчого соціокультурного оточення.

ВИСНОВКИ

1. Реформування соціальної системи імпліцитно веде до зміни чинників соціалізації, бо саме вони зумовлюють актуалізацію принципово нових ідей і цінностей відносно свідомості індивіда; неупинно прогресуюча контрадикторність суспільних проблем актуалізує необхідність переосмислення соціальними та педагогічними науками специфіки дитинства в сучасних умовах, а також контенту й специфіки соціалізації дитини у суперечливій взаємодії політичних, економічних, юридичних, соціальних, духовних і культурних чинників даного процесу.

2. Соціалізація дітей, як соціально-педагогічний та духовно-психологічний феномен, є проблемою, вирішення якої вкрай ускладнюється стохастично виникаючими явищами і процесами суспільного життя; в умовах суспільства дитина активно засвоює моделі поведінки, формат і нормативні параметри взаємовідносин з іншими людьми, у найбільш загальному розумінні – «олюднює» оточуючий світ, формує власний контент історично усталених символів культури.

3. Найактивнішими користувачами сучасних медіа є діти молодшого шкільного віку, оскільки вони є «продуктом» інформаційного простору та сприймають процес медіасоціалізації – соціалізації в сучасному інформаційному просторі – як невід’ємну складову; саме школярі в силу своїх психовікових особливостей мають практично необмежені можливості використання нових медіа для власного соціального розвитку, але нестача реального соціального досвіду може негативно вплинути на процес їх соціалізації.

4. ЗМІ, взаємодіючи на основі прямих і зворотних зв’язків з аудиторією, соціальними інститутами та окремими індивідами, вирішують ряд завдань, що сприяють діяльності та їхньому подальшому розвитку: саме в цьому і полягає завдання ЗМІ, їх суспільне призначення

та авангардна функція; окремої дослідницької уваги потребує проблема правової інтерпретації життя молодшого школяра в інформаційному просторі.

5. Від якості та ефективності процесу медіа-соціалізації дітей, відповідно вимогам сьогодення, буде залежати їх особисте зростання та духовне піднесення, а також розвиток держави та національна безпека, найважливішою складовою якої є інформаційна безпека; саме інформаційна сфера формує другу (соціальну) природу людини, на відміну від першої – біологічної, протиставляє їх одну одній: другу – вихідній (першій) природі, її силам, емоціям, афектам, інстинктам і пристрастям.

6. Поруч з інститутами та агентами соціалізації її процесуальна складова включає ще й способи соціалізації, під якими розуміються конкретні форми взаємодії дитини з соціумом, за допомогою яких вона активно включається в суспільне життя і засвоює соціальний досвід; в умовах сучасності саме комп'ютер став для дитини чи не єдиним засобом інформації та комунікації: в розряд анахронізмів відходять друковані джерела – книги, газети, журнали тощо.

7. Методологічні підходи до вивчення процесу соціалізації дітей під впливом ЗМІ, структури цінностей, потреб та соціальних проблем у сучасному світі виражається в тому, що конкретну соціальну групу – дітей молодшого шкільного віку, необхідно розглядати з урахуванням конкретних умов та особливостей соціального середовища, в якому вони живуть, усвідомлюючи неоднозначність, динамічність та нешаблонність цього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова Г. М. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства / Г. М. Авер'янова, Н. М. Дембицька, В. В. Москаленко. – К.: «ППП», 2005. – 307 с.
2. Акименко О. Проблеми конструювання національної ідентичності в просторі сучасної медіа-культури України / О. Акименко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Культурологія. – 2013. – Вип. 12(2). – С. 381-385.
3. Алексеєнко Т. Ф. Зміст і напрями соціально-педагогічної діяльності // Соціальна педагогіка: теорія і технології: підручник / за ред. І. Д. Зверєвої. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 340 с.
4. Алексеєнко Т. Ф. Соціалізація особистості: можливості й ризики. Науково-методичний посібник / Т. Ф. Алексеєнко. – К. Педагогічна думка, 2007. – 152 с.
5. Ануфрієва О. Тенденції взаємодії засобів масової інформації з молодіжною аудиторією / О. Ануфрієва // Соціальна психологія. – 2005. – № 6. – С. 111–119.
6. Апостолова Г. В. Про наслідки використання електронної техніки для розвитку здібностей дитини / Г. В. Апостолова // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 9/10. – С. 1–3.
7. Байер О. Н. Социализация и регулярный опыт старших дошкольников в образовательном пространстве ДУЗ / О. Н. Байер // Пріоритетні напрямки роботи дошкільної освіти на 2011-2012 н.р. – Запоріжжя, ЛПС, 2011.
8. Башманівський В. Особливості комунікації реципієнта та засобів масової інформації у глобалізованому світі / В. Башманівський, Л. Башманівська // Вісник Книжкової палати. – 2018. – № 10. – С. 20-28.
9. Борисов В. В. Підготовка учнів до входження в інформаційний простір у системі сучасних полікультурних комунікацій / В. В. Борисов,

- С. В. Борисова, Я. В. Бобилева // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – № 4 (48). – С. 207-215.
10. Братаніч Б. В. Соціалізація як проблема формування ідентичності / Б. В. Братаніч // Ціннісна складова соціалізації особистості дитини в умовах сьогодення: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжн. участю. 23 квітня 2020 р., м. Дніпро. – Дніпро: КЗВО «ДАНО» ДОР. – С. 226-231.
11. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
12. Горошко Е. И. К уточнению понятия «компьютерно опосредованная коммуникация»: проблемы терминоведения / Е. И. Горошко // Образовательные технологии и общество. – 2009. – Т. 12. – № 2. – С. 445–455
13. Гримак Л. П. Грядущий век – век одиночества (к проблеме Интернета) / Л. П. Гримак // Мир психологии. – 2000. – № 2. – С. 84–89.
14. Дамбаева Г.-Х. Б. Некоторые особенности социализации личности в информационном обществе / Г.-Х. Б. Дамбаева // Известия Томского политехнического университета. – 2010. – Т. 316. – № 6. – С. 196–199.
15. Данько Ю. А. Соціальні мережі як форма сучасної комунікації: плюси і мінуси / Ю. А. Данько // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки. – 2012. – Вип. 2. – С. 179–184.
16. Дротянко Л. Г. Інформаційний простір і діалог культур в інтер'єрі ХХІ століття / Л. Г. Дротянко // Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. – 2011. – № 1 (13). – С. 5-8.
17. Дубас О. П. Інформаційно-комунікаційний простір: поняття, сутність, структура / О. П. Дубас // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – К., 2010. – Вип. 19. – С. 223-232.
18. Єроніна С. В. Соціалізація молодшого школяра як психолого-педагогічна проблема / С. В. Єроніна // Вісник Чернігівського

державного педагогічного університету: збірник наукових праць. – Чернігів: ЧДПУ, 2006. – Вип. 41. – Т. 1. – С. 109–110.

19. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

20. Загарницька І. І. Соціалізація дитини: сутність, фактори, технології / І. І. Загарницька // Нова парадигма. – 2011. – Вип. 104. – С. 41-51.

21. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» № 537-V від 9 січня 2007 року.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>

22. Закон України «Про охорону дитинства» № 2402-III від 26 квітня 2001 року зі змінами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

23. Захарова Т. А. Соціалізація дошкільника як чинник розвитку компетентності майбутньої особистості / Т. А. Захарова / Молодий вчений. – 2015. – № 5 (20). – Ч. 3. – С. 101-104.

24. Іванов В. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд / В. Іванов, О. Волошенюк, Л. Кульчинська. – Київ: АУП, ЦВП, 2011. – 58 с.

25. Келепко О. В. Політична соціалізація молодших школярів засобами соціального навчання / О. В. Келепко // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: збірник наукових праць. – Київ: Міленіум, 2009. – Вип. 9. – С. 144–150.

26. Кіндрат І. Р. Вплив сучасного медіа-простору на формування світоглядних уявлень дитини дошкільного віку / І. Р. Кіндрат // Вісник ЛНУ імені Т. Шевченка. Пед. науки. – 2013. – № 13(3). – Ч. III. – С. 94–101.

27. Конах В. К. Національний інформаційний простір України: проблеми формування та регулювання / В. К. Конах // Стратегічні пріоритети. – 2013. – №2 (27). – С. 97-103.

28. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
29. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифіковано 27.02.1991. Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
30. Коляденко В. А. Інфокомунікаційні технології як чинник політичної модернізації: автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / В. А. Коляденко. – Одеса, 2002. – 16 с.
31. Костючков С. К. Філософська інтерпретація соціокультурного змісту людської природи / С.К. Костючков // Парадигма пізнання: гуманітарні питання: Науковий журнал. – 2014. – № 3. – С. 30–41.
32. Кошонько Г. А. Аналіз процесу соціалізації молоді як фактор розвитку суспільства / Г. А. Кошонько // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. акад. С. Д. Максименка. – К., 2011. – Т. XIII, ч. 1. – С. 208-215.
33. Лещук Г. Вплив засобів масової інформації на процес соціалізації підлітків / Г. Лещук // Молодь і ринок. –2014. – №3 (110). – С. 76-80.
34. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: Навч. - метод. посібник / М. П. Лукашевич. – К.: ІЗМН, 1998. – 112 с.
35. Лучинкіна А. І. Психологія інтернет-соціалізації особистості: монографія / А. І. Лучинкіна. – Сімферополь: Аріал, 2013. – 355 с.
36. Маклюэн М. Средство само есть содержание // Информационное общество. – М.: АСТ, 2004. – С. 341-348.
37. Максимов М. В. Особливості соціалізації дитини в умовах суспільних змін / М. В. Максимов, Н. Ю. Максимова // Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи: збірник наукових праць. – Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2020. – С. 260-268.

38. Медведєва В. Особливості процесу соціалізації особистості в умовах інформаційного суспільства / В. Медведєва // Наукові праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського: збірник наукових праць. – Київ, 2016. – Вип. 43. – С. 584–595.
39. Мироненко В. П. Сім'я як головний інститут соціалізації дитини / В. П. Мироненко // Юридична наука. – 2013. – №2. – С. 49-54.
40. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу. Навчальний посібник / В. В. Москаленко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 448 с.
41. Москаленко В. В. Соціалізація особистості: монографія / В. В. Москаленко. – К.: Фенікс, 2013. – 540 с.
42. Павловський В. В. Основи ювентології. Наукова монографія / В. В. Павловський – К.: Дакор, КНТ, 2007. – 238 с.
43. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М.: Академический Проект, 2000. – 880 с.
44. Петрунько О. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіа середовищі: монографія / О. Петрунько. – Полтава: ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2010. – 480 с.
45. Плешаков В. А. Теория киберсоциализации человека: монография / В. А. Плешаков; под общ. ред. А. В. Мудрика. – М.: МПГУ; Homo Cyberus, 2011. – 400 с.
46. Радзівєвська О. Г. Інформаційна грамотність та цифрова нерівність: забезпечення дитини в сучасному інформаційному просторі / О. Г. Радзівєвська // Інформація і право. – 2017. – № 1(20). – С. 92-103.
47. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: монографія / І. П. Рогальська. – К.: Міленіум, 2008. – 400 с.
48. Розвиток творчого потенціалу майбутнього фахівця: Монографія /Т. О. Дмитренко, К. В. Яресько, Т. В. Колбіна, С. В. Копилова,

- Ж. В. Давидова, В. М. Нагаєв, Н. Д. Кабусь, С. К. Костючков. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2014. – 424 с.
49. Сімейний кодекс України № 2947-III від 10 січня 2002 року зі змінами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
50. Соціальна інтеграція осіб з інвалідністю в контексті освітньої діяльності ВНЗ: монографія / М. В. Півторак, Н. С. Пасічник, О. П. Цвид-Гром, О. П. Хомчук; за заг.. – Біла Церква: ТОВ «Білоцерківдрук», 2018. – 211 с.
51. Соціологія: підручник / за ред. В. Г. Городянека. – К.: Академія, 2002. – 559 с.
52. Тадаєва А. В. Кіберсоціалізація як складова соціалізації дітей молодшого шкільного віку в умовах інформаційного суспільства / А. В. Тадаєва // Вісник Харківської державної академії культури: збірник наукових праць. – Харків: ХДАК, 2014. – Вип. 42. – С. 242–249.
53. Тадаєва А. В. Особливості соціалізації молодших школярів у сучасному інформаційному просторі / А. В. Тадаєва // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 33 (86). – С. 525-530.
54. Тадаєва А. В. Соціально-педагогічний супровід соціалізації молодших школярів в сучасному інформаційному просторі: дис. на здобуття наук. ст. к. пед. н. 13.00.05 – соціальна педагогіка / А. В. Тадаєва. – Харків, 2016. – 258 с.
55. Татяничикова І. В. Психолого-педагогічні основи соціалізації дітей з вадами інтелектуального розвитку: дис. на здобуття н. ст. докт. пед. н. 13.00.03 – корекційна педагогіка / І. В. Татяничикова. – К., 2015. – 485 с.
56. Уилсон Р. А. Психология эволюции. Как перепрограммировать себя на достижение свободы и бессмертия / Р. А. Уилсон. – Київ: Янус, 1999. – 304 с.

57. Фрейд З. Психология бессознательного / З. Фрейд. – М.: Просвещение, 1990. – 448 с.
58. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика: монографія / С. Я. Харченко. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 320 с.
59. Хлівнюк Т. П. Вплив засобів масової інформації на політичний простір сучасної України: автореф. дис. на здобуття н. ст. к. політ. н. 23.00.02 – політичні інститути та процеси / Т. П. Хлівнюк. – Одеса, 2008. – 18 с.
60. Чайка І. Ю. Інформаційна єдність світової спільноти: теоретико-методологічний аналіз: автореф. дис. на здобуття н. ст. д. філос. н. 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії / І. Ю. Чайка. – К, 2015. – 36 с.
61. Чутова Н. П. Масс-медиа как социальный институт и его функции в украинском социальном пространстве / Н. П. Чутова // Соціальні технології. – 2009. – № 43. – С. 266-275.
62. Шейко В. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець XIX – XXI ст.): монографія / В. Шейко. – Харків: Основа, 2001. – Т. 1. – 520 с.
63. Яценко Н. Г. Вплив ЗМІ на соціалізацію особистості / Н. Г. Яценко // Вісник ЛНУ імені Т. Шевченка. – 2013. – № 13 (272). – Ч. IV. – С. 68-73.
64. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting / D. Bell. – N.Y.: Basic Books, 1973. – 507 p.
65. Buckingham D. The Making of Citizens: Young People, News and Politics / D. Buckingham. – London & New York : Routledge, 2000. – 235 p.
66. D'Amato M. Bambini Multimediatati Quaderni del centro nazionale di documentazione e analisa per L'infanzia e L'adoltscenza / M. D'Amato. [Electronic resource]. — Mode of access : http://www.minori.it/files/Quaderni_Centro_Nazionale_38.pdf. — Title of the screen.

67. Giddings F. P. The theory of socialization / F. P. Giddings. – New-York, 1897. – 51 p.
68. McLuhan M. Understanding media: The Extensions of Man / M. McLuhan. – N.Y., 1967. [Electronic resource]. - Access mode:<https://designopendata.files.wordpress.com/2014/05/understanding-media-mcluhan.pdf>

Додаток А

Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету

Додаток 1

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВИТИ ХЕРСОНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Терасимчук Кристина Миколаївна,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, УСВІДОМЛЮЮ, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагиату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагиату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагиату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагиату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
- надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
- не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
- своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягти власних кар'єрних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

04.03.2020
(дата)

Терасимчук
(підпис)

Терасимчук Кристина
(ім'я, прізвище)